

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra pedagogiky a psychologie
Studijní program: Učitelství pro 2. stupeň základní školy
Kombinace: Anglický jazyk – Občanská výchova

**Výskyt šikany na základní škole s rozšířenou
výukou tělesné výchovy**

**Bullying at Basic School with Intensive Physical Training
Education**

**Zum Vorkommen von Schikane an Hauptschulen mit
erweitertem Körpererziehungs-Unterricht**

Diplomová práce: 06-FP-KPP-04

Autor:

Kateřina Altmannová

Podpis:

.....

Adresa:

Přímská 58

500 09, Hradec Králové 9

Vedoucí práce: PhDr. Magda Nišpanská, Ph.D.

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
76	16414	2	4	42	2

V Liberci dne: 3. 5. 2007

Zadání DP

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Datum

Podpis

Na tomto místě bych chtěla poděkovat PaedDr. Jitce Mikešové za uvedení do problematiky a PhDr. Magdě Nišpenské za pomoc a příkladné vedení mé diplomové práce.

Anotace

Diplomová práce se zabývá problematikou šikany na 2. stupni základní školy s cílem porovnat výskyt šikany na škole s rozšířenou výukou tělesné výchovy a na běžné základní škole. Teoretická část definuje pojem šikana, zabývá se příčinami, znaky, projevy a popisem jednotlivých fází tohoto jevu. Nedílnou součástí je i návrh postupu při řešení, nápravě a prevenci šikany.

Výzkumná část se zaměřuje na zpracování výsledků výzkumu na výše zmíněných školách a jejich následnou analýzu. Během výzkumu se prokázalo, že na obou školách existují počáteční formy šikany a zároveň se potvrdila hypotéza, že na škole s rozšířenou výukou tělesné výchovy je výskyt šikany nižší.

Klíčová slova: agrese, šikana, základní škola, základní škola s rozšířenou výukou tělesné výchovy, žák, výskyt, řešení, výzkum, hypotéza, analýza

Summary

The Diploma Thesis deals with questions of bullying at the second-grade of the Basic School with the aim to compare the occurrence of bullying at the Basic School with Intensive Physical Training Education and the ordinary Basic School. The first part defines the problem of bullying, gives the definition of the term, asks for causes, shows the main attributes, manifestation and description of particular stages of this phenomenon. The part of this work is devoted to suggestion of the process in solving, remedy and prevention of the problem.

The empirical part focuses on findings and their further analysis. These findings come from schools mentioned above. During the research it was proved true, that there are initial phases of bullying in both schools. And also the hypothesis of the lower occurrence of bullying at Basic School with Intensive Physical training Education was acknowledged.

Key words: Aggression, Bullying, Basic School, Basic School with Intensive Physical Training Education, Pupil, Occurrence, Method of solution, Research, Hypothesis, Analysis

Annotation

Die vorliegende Diplomarbeit befasst sich mit der Problematik von Schikane an Hauptschulen. Ziel der Arbeit ist das Vorkommen von Schikane an Hauptschulen mit erweitertem Körpererziehungs-Unterricht und geläufigen Hauptschulen zu vergleichen. Im theoreetischen Teil wird den Begriff Schikane definiert, die Ursachen, Anzeichen und Erscheinungen, sowie die einzelnen Phasen dieses Problems dargestellt. Weiterhin werden Vorschläge zur Problemlösung, das heisst zur Behebung und Prävenz der Schikane erarbeitet.

Im empirische Teil werden die Ergebnisse der eigenen Untersuchungen an den genannten Schulen dargestellt und analysiert. Es wurde festgestellt, dass an beiden Schulen initiale Formen von Schikane vorkommen. Die Hypothese, dass das Vorkommen von Schikane an Schulen mit erweitertem Körpererziehungs-Unterricht seltener ist, konnte bestätigt werden.

Die Schlüsselwörter: Die Aggression, die Schikane, die Hauptschule, die Hauptschule mit erweitertem Körpererziehungs-Unterricht, der Schüler, das Vorkommen, die Lösung, die Forschung, die Hypothese, die Analyse

Obsah

Úvod.....	8
I. Teoretická část.....	9
1. Šikana a agrese - problém dnešní školy	10
1.1 Agrese	12
1.1.1 Vymezení pojmu agrese.....	12
1.1.2 Pozitivní přínos agrese	12
1.1.3 Příčiny agrese dětí.....	13
1.2 Šikana.....	14
1.2.1 Definice šikany	14
1.2.2 Historie šikany	15
1.2.3 Příčiny šikany	17
1.2.4 Znaky šikany.....	19
1.2.5 Druhy a formy šikany	20
1.2.6 Psychická šikana	25
2. Protagonisté šikany	27
2.1 Agresor.....	27
2.2 Oběť	30
2.3 Rozdělení rolí ve třídě.....	33
2.4 Šikana a učitelé	34
2.5 Šikana a rodiče	35
3. Východiska nápravy	38
3.1 Vyšetřování šikany	38
3.2 Náprava šikany	42
3.2.1 Náprava ze strany školy	42
3.2.2 Pomoc oběti	45
3.3 Prevence šikany	47
3.4 Následky šikany	54
II. Výzkumná část	55
4. Charakteristika výzkumného problému	56
4.1 Cíl výzkumu.....	57
4.2 Hypotézy výzkumu	58
5. Popis zkoumaného souboru	59
6. Výsledky výzkumu	60
6.1 Analýza výsledků výzkumu na škole s rozšířenou výukou tělesné výchovy ...	62
6.2. Analýza výsledků výzkumu na běžné základní škole.....	63
7. Zhodnocení hypotéz.....	64
7.1 K hypotéze H1	64
7.2 K hypotéze H2	65
7.2 K hypotéze H3	66
Závěr	67
Seznam literatury a použitých zdrojů:	68
Příloha č.1:	72
Příloha č.2:	74

Úvod

MF Dnes, úterý 27.3.2007:

Školačky si kvůli šikaně podřezaly žíly

Uherské Hradiště – Psychický nátlak, zesměšňování a nadávky od spolužáků dovedly dvě žákyně sedmé třídy základní školy v Uherském Hradišti k zoufalému činu. Dívky se pokusily doma po návratu z vyučování podřezat si žíly na rukou. Obě skončily včas v nemocnici, v péči lékařů a psychologů. Případ, který vyšel najevo teprve nyní, se přitom odehrál už vloni v listopadu. (...)

Dívky v Uherském Hradišti se setkávaly s psychickou šikanou, tělesně jim zřejmě nikdo ze spolužáků neubližoval. „Kluci jim nadávali, holky se jim smály“, uvedla dívka z jiné třídy. Jak dlouho dívky zažívaly útisk, není zatím jasné.(...)

(MATYÁŠ, Z.: Školačky si kvůli šikaně podřezaly žíly. MF Dnes, 2007, roč. XVIII, č.73 (27.3.2007), s. A1, A2.)

Takové a podobné články nacházíme v tisku a zprávách v současnosti téměř denně. Všechny mají dva společné jmenovatele a těmi jsou agrese a šikana dětí. Agrese a šikana jsou fenoménem dnešního světa, setkáváme se s nimi prakticky všude, nejen v určitých vybraných skupinách lidí. V této práci bych se chtěla zaměřit právě na tyto dva pojmy s přihlédnutím především k výskytu šikany u žáků sedmých a osmých tříd druhého stupně základní školy, protože právě se zprávami o dětech, které ubližují, týrají ostatní psychicky i fyzicky, a hlavně šikanují své okolí, se v poslední době roztrhl pytel. A my se ptáme po příčinách, co vlastně vůbec děti vede k takovému chování, snažíme se najít řešení a vysvětlit si toto jednání. Ovšem ani odborníci se mnohdy neshodnou na odpovědích týkajících se dětského násilí a agresivního chování.

Ve své práci dále hledám odpovědi na to, jací žáci se stávají oběťmi agrese, čím se vyznačují agresori a jaká je jejich prognóza do dalšího života, jak se dá šikana řešit, či jaké jsou prostředky její nápravy. V praktické části se zaměřím hlavně na porovnání výskytu šikany na základní škole s rozšířenou výukou tělesné výchovy ve srovnání s běžnou základní školou.

I. Teoretická část

1. Šikana a agrese - problém dnešní školy

Je jasné, že šikana a agrese se neobjevily právě teď. Můžeme s jistotou říci, že tu šikana byla, je a bude pravděpodobně i nadále. Podle starších pedagogů šikany i jiné agrese však v posledních letech rychle přibývá, což potvrzují i statistiky násilných trestných činů mládeže za poslední desetiletí.

Jedním z příčin může být radikální změna v chování a myšlení dětí. Jedná se hlavně o dnešní styl výchovy. Stále častěji se projevuje nedostatek času s kterým se potýkáme my všichni. Velký význam má však nedostatek času právě ze strany rodičů ke svým dětem, kdy mnoho dnešních rodičů nemá na své děti čas, nevěnuje jim dostatek pozornosti a děti tím trpí. Jedním ze zdrojů agresivního a násilného chování ve školách je tedy citová deprivace žáků, stav, kdy nejsou uspokojovány základní lidské potřeby (potřeba bezpečí, lásky, opory a ochrany). Tento stav u nich vyvolává tendenci k náhradnímu uspokojování potřeb, kdy v některých případech právě proto dochází k ubližování druhým (Gajdošová, Herényiová, 2006, s.211). Naše současná doba se vyznačuje také výraznou změnou v chápání hodnot a utváření hodnotového žebříčku, mnoho lidí se honí za penězi a kariérou, jdou tvrdě za svým cílem a to ostatní prostě opomíjejí. Děti jsou zaopatřovány hlavně materiálně, pozornost a zájem o ně je tak nějak v pozadí. Dětem však pozornost chybí. Vynahrazují si to tím, že v mnoha případech pak hledají útočiště v různých partách, chytají se kamarádů, chtějí být jako oni.

Mnohé děti na druhou stranu však těžce navazují vztahy k ostatním lidem, špatně se zapojují do skupin, neumějí ustupovat, přijímat druhé děti a nejsou schopné řešit konflikty mezi sebou. Vše se pak projevuje tím, že neznají hodnotu kamarádství, nepřijde jim divné, když silnější ubližuje slabšímu, nepomohou mu, kvůli strachu zůstávají mimo „hru“ nebo vše považují za legraci a přidají se na stranu agresora. Někdy je jim osud oběti lhostejný.

V posledních letech učitelé upozorňují na nový jev, který se objevuje na školách čím dál tím častěji. Tímto jevem je tzv. *nemotivované násilí*, kdy děti páchají násilí bez pocitu hněvu či nenávisti a bez sadistického uspokojení. Jde o ublížení neznámému jedinci, proti kterému agresor nic moc konkrétního nemá, jen tak, bez důvodu a příčiny (Říčan, 1995, s. 17).

Co se týče výskytu právě šikany, v roce 2001 proběhl celonárodní výzkum výskytu šikanování na základních školách. Ze šetření vyplývá, že v České republice je šikanováno přibližně 41% žáků (Havlíková, Kolář, 2001). Což znamená, jak již bylo řečeno, že šikana se stala závažným celospolečenským problémem, který musí být neodkladně řešen.

1.1 Agrese

1.1.1 Vymezení pojmu agrese

Agresí jako takovou je možno chápat různé způsoby napadání či útočení, které vyvstávají jako reakce na překážku, nebo jako naučené instrumentální aktivity či složky pudových tendencí. Lze ji chápat také jako chování, které je vedeno záměrem ublížit jiné osobě nebo poškodit nějakou věc. Tato definice odpovídá i popisu původu slova „agrese“ od S. Bourcet a I. Gravillonové (2006, s.12). Původ slova agrese, tedy útočník či napadení, je v latinském *aggredi* či *ad gradi*. Významem těchto slov je „jít směrem k“ nebo „jít proti“, tedy útočit nebo bojovat.

Agrese se projevuje u všech, jak u lidí, tak u zvířat, liší se jen její formy. Je tu od počátku lidského pokolení a každá doba má své specifické formy tohoto druhu chování. Vždy existovala agrese jako projev vášně (vzteky, žárlivost, pokoření) a agrese jako prostředek boje o moc, rozšíření vlastního prospěchu. Agrese může být fyzická nebo verbální. Původním označením pro projev agrese je pojem agresivita.

1.1.2 Pozitivní přínos agrese

Pojem agresivita či agrese nelze používat pouze u projevů jednoznačně negativních. Je třeba brát v úvahu, že v některých případech je její přínos i pozitivní. Bez agresivní stránky své povahy by člověk byl méně schopen určovat svou životní cestu nebo ovlivňovat své okolí. Bez vysoké míry agresivity by neměl své vládnoucí postavení mezi ostatními živočišnými druhy a jako druh by nemohl přežít. Pro život nezbytná je také určitá dávka asertivity¹, která je vlastně formou slušné a kultivované agresivity. Na rozdíl od ní ale asertivita neničí svého protivníka, nýbrž mu signalizuje rozhodný odpor. Je ovšem nutné rozeznávat druhy agresivity, kdy se například dítě chová sice dravě, ale ještě jde o zdravou agresivitu, která je nutná k sebeprosazování například mezi vrstevníky. Takové chování bývá reakcí na určitý podnět, má obranný

¹ **Asertivita** je způsob komunikace a jednání, kterým člověk vyjadřuje a prosazuje své názory, city či myšlenky. Autorem termínu je A. Salter, který asertivitu definoval ve významu umět něco jasně tvrdit, stát si za svým slovem. Do češtiny se asertivita překládá nejčastěji jako sebeprosazení jedince.

charakter a směřuje k odstranění ohrožení. Neškodná bývá také agrese neúmyslná, když jedno dítě třeba kvůli neobratnosti shodí druhé na písku.

1.1.3 Příčiny agrese dětí

Děti, které se ve škole nebo v pozdějším životě chovají násilně, měly velmi pravděpodobně často podobné problémy už jako hodně malé děti, byť samozřejmě ne v takové míře. Velkou roli zde hrají rodiče, kteří mohou ovlivnit nasměrování svého dítěte. Proč jsou děti agresivní? Kde agrese vzniká? A které věci k ní přispívají? V první řadě záleží na výchově rodičů a vůbec zájmu otce a matky o dítě. Jisté je, že agresivita vzniká již v předškolním věku dítěte, kdy se spojují vrozené předpoklady s určitým typem výchovy, získanými zkušenostmi a dalšími faktory. Děti se však liší v reakcích, na stejný podnět může být několik odlišných reakcí (například jedno dítě se při nadávkách spolužáka otočí a odejde, jiné na něj skočí a začne rvačka). U dětí jsou také velmi časté agresivní projevy z nezralosti, kdy chybí základní morální zásady, citlivost či schopnost vžít se do pocitů druhého a které se projevují v impulzivitě a neschopnosti domýšlet následky svých činů. Co škodí podle odborníků nejvíce, jsou tělesné tresty, agresivita rodičů a nedostatek lásky. Vlastní příčiny agrese můžeme rozdělit na vnější, jako jsou podněty vyvolávající vztek a agresi (například nadávka spolužáka) anebo vnitřní, které jsou složitější, a při kterých se jedná o psychickou nezralost, pocit méněcennosti, nedostatečné sebevědomí či impulzivitu. Rozhodující skutečností pro vznik agrese je vždy postoj dítěte k dobru a zlu.

Zvláštním druhem agrese je šikanování.

1.2 Šikana

1.2.1 Definice šikany

Nejprve bychom si měli alespoň stručně objasnit význam pojmu šikana. Z hlediska etymologického původu definuje Říčan (1995, s.25) šikanu jako slovo pocházející z původně francouzského slova *chicane* [šika:n], které doslova znamená „zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, například vůči podřízeným nebo vůči občanům, od nichž šikanující úředníci vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nechávají je pro nic za nic čekat atd.“

Do české společnosti zavedl pojem šikana pražský psychiatr Petr Příhoda, který jako první u nás před listopadem 1989 veřejně poukazoval na výskyt šikany v tehdejší socialistické armádě.

Význam pojmu šikana se však v posledních letech změnil. Již se nejedná pouze o armádu či úředníky, ale jak uvádí Kolář (2001, s.17): „Šikanování je všudypřítomné a může nás doprovázet celý život. Začíná v rodině mezi sourozenci, pokračuje ve školce a v dalších školách (bullying), v zájmových skupinách, na vojně, v zaměstnání (mobbing), v partnerských vztazích (domestic violence), v nemocnicích, mezi nájemníky domu a končí třeba týráním seniorů v rodině nebo v domově důchodců“.

Definice pojmu „šikana“ vychází z psychologické a pedagogické praxe. Na tomto místě si uvedeme několik definic, vztahujících se na pojem „šikana“ a uvidíme, že si jsou všechny něčím podobné a zároveň se i všechny něčím odlišují.

- Kolektiv autorů Průcha, Walterová a Mareš (1998, s. 247) definují šikanu jako: „Fyzické, psychické či kombinované ponižování až týrání žáků obvykle jinými žáky, vzácněji dospělými. Probíhá buď v dyádě, nebo ve skupině. Iniciátory šikanování bývají žáci vyšších ročníků, žáci starší, fyzicky vyspělejší, žáci osobnostně či sociálně narušení. Šikanování přitom není jen školním problémem, ale často se přenáší i do mimoškolních a zájmových činností dítěte.“
- Kolář (1997, s. 20) uvádí podobný popis: „Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“

- Říčan (1995, s. 26) se ztotožňuje s britskými badateli: „Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.“
- Elliotová (1995, s.83) říká, že: „Šikanování je vlastně zneužívání síly nebo pravomoci, se kterým se znovu a znovu setkáváme i v podnikatelské vrstvě, ve vládách, v nejrůznějších institucích a konec konců i ve válkách. Z malých rošťáků se pak stávají velcí tyrani a působí pak nevyslovitelné strádání ostatním.“

Jedna shrnující z možných definic šikany tedy říká, že se jedná o jev, kdy jeden nebo více jednotlivců úmyslně, většinou opakovaně, týrá a znepříjemňuje život jednoho nebo více jiných jednotlivců (spolužáků) a používá k tomu fyzickou agresi a psychickou manipulaci. Jde o chování, jehož záměrem je ublížit, ohrožit, nebo alespoň zastrašit. Od normálních a běžných konfliktů se liší svou opakovaností a asymetrií sil (přesila, dlouhodobá záležitost). Může se jednat například o svazování, škrcení, nasazování igelitového pytlíku na hlavu, bití, rvačky, v nichž je jeden ze soupeřů výrazně slabší, skupinové bití, ničení a poškozování věcí apod. Tato agrese ovšem nemusí být jen fyzická. Existuje i agrese psychická, která se projevuje nadávkami, pomluvami, výhružkami či ignorací jedince.

1.2.2 Historie šikany

Dá se říci, že šikana je tu od nepaměti. V každé době, každé skupině, každé třídě dochází k různému pošťuchování, vždy se najde někdo silnější, někdo, kdo vědomě a opakovaně ubližuje slabším. V průběhu let se měnila spíše forma těchto praktik a také se postupem času měnil a zpřesňoval názor na to, co to vlastně šikana je a v jaké konkrétní formě tu reálně existuje, případně jak by se měla řešit. Nutno dodat, že dříve,

i když šikana existovala, se o ní nemluvalo. Stejně tak jako jiné další věci, byla i tato problematika po řadu let tabu.

Slovo šikana se začalo užívat nejprve zejména ve spojení s armádou. Nováčci (tzv. bažanti) byli často krutě fyzicky trestáni, týráni a všemožně ponižováni, zneužíváni a vydíráni ze strany služebně starších, tzv. mazáků. Praktiky známé z armády se již mnoho let rozmáhají v učňovských zařízeních, zejména v internátech, kdy jsou známy případy, kdy starší spolužáci fyzicky týrají, ponižují či vydírají své mladší spolužáky. V posledních letech se však velmi často hovoří a píše o šikaně již mezi školními dětmi.

Chápání, názory a náhledy na přesné vymezení šikany a jejích projevů, se v průběhu let měnily. Vědecká diskuse začala až v roce 1969 ve Skandinávii a šikana byla zpočátku chápána jako akce velké skupiny jedinců, kteří postrádají sebekontrolu a díky tomu útočí na jedince, který je nějakým způsobem ruší z jejich činnosti. Později se tomuto tématu věnoval norský odborník Dan Olweus², který šikanu definoval již jako opakovanou agresi jedince nebo malé skupiny proti jedinci nebo skupince obětí – tato definice je v podstatě shodná s definicí současnou.

Až do konce osmdesátých zůstal výzkum šikany pouze ve Skandinávii, místě zahájení vědecké diskuse. Poté se začaly objevovat články a knihy s touto tematikou v Japonsku, Velké Británii a Irsku. Dále výzkum pokračoval a stále probíhá v dalších evropských zemích, ale také v Austrálii, na Novém Zélandě, v Kanadě a ve Spojených státech. Ve všech těchto zemích se potvrdila existence šikany, tak jako v naší zemi v devadesátých letech. Tato problematika je i v posledních desetiletích velmi živá a s postupem času získává na důležitosti.

U nás je šikana stejným problémem jako v jiných zemích, stále se řeší jednotlivé případy, hledají se preventivní opatření, učitelé a metodikové školy navštěvují různá školení a metodické kurzy. Do roku 1989 u nás nebylo možné šikanu pojmenovat pravým jménem, nebylo možné její existenci přiznat. Teprve od devadesátých let byl

² **Dan Olweus** byl v letech 1983-5 pověřen ministerstvem školství k vedení celonárodní kampaně proti šikanování. Součástí strategie byl intervenční program What We Can Do About Bullying (Co můžeme dělat se šikanováním?) na 42 základních a středních školách v Norsku. Předmětem studie bylo asi 2500 chlapců a dívek ve věku od 10 do 15 let. Výsledkem programu bylo snížení výskytu šikanování během dvou let o 50 %, a to jak u dívek, tak u chlapců. Kromě toho také děti méně popisovaly asociální chování. Šikanování se nezvyšovalo ani mimo školu.

zahájen výzkum a na něj navazující akce například Bílého kruhu bezpečí³, jehož cílem je mimo jiné i ochrana dětí, které se staly obětmi šikany. I díky tomu je šikana dnes předmětem permanentního zájmu veřejnosti a odborníků.

1.2.3 Příčiny šikany

Šikana vzniká z mnoha příčin. Může jít o nevhodné výchovné prostředí, ze kterého agresor pochází, silnou touhu jedince ovládat druhé, může se však jednat i o pouhou žárlivost na úspěšnější kamarády či spolužáky.

Některé příčiny šikanování jsou zjevné na první pohled, některé jsou úplně skryté a objevíme je pouze tehdy, ponoříme-li se do problému hlouběji. Říčan ve své knize (1995, s.28-30) vysledoval a popsal čtyři hlavní motivy:

1. *tlak kolektivu* – jedinec je nucen, aby se choval tak, jak společnost očekává (ve většině případů se jedná o chlapce-muže, od kterého je očekáváno, že bude tvrdý, nebojí se rány a v případě potřeby bude schopen i ránu dát). Je-li jedinec pod stálým tlakem „být takový, jakým mám být“ a je-li ke své budoucí roli systematicky veden a připravován, vnímá, že jedinci v tomto smyslu slabí či neúspěšní jsou obvykle terčem pohrdání a posměchu.
2. *touha po moci* – jde o touhu ovládat druhého buď za účelem prospěchu (například získání peněz, výhod) nebo uspokojení vlastního ega. Moc člověku chutná, jestliže člověk ovládá nějakého jedince či skupinu jedinců, pomáhá mu to splnit vlastní přání a dosáhnout uspokojení.
3. *motiv krutosti* – vidí-li člověk někoho trpět, působí mu to někdy potěšení, aniž by se jednalo o sklony k sadismu. Podle psychoanalytiků je v každém člověku určitý sklon k sadismu a někdy stačí velmi málo k jeho vyvolání. Při šikaně je tento prvek osobnosti uspokojen – vychutnání si utrpení druhého.
4. *zvědavost* – týrání druhého člověka působí do určité míry jako experiment. Agresoři jsou zvědaví a zkouší, jak bude postižený jedinec reagovat na bolest či jak se projeví jeho strach.

³ **Bílý kruh bezpečí** - občanské sdružení, které se zaměřuje na pomoc obětem a svědkům trestné činnosti. Jedná se o pomoc odbornou, morální, emocionální, bezplatnou a zcela diskrétní. (Více viz www.bkb.cz).

Mezi další příčiny by se dala zařadit i *nuda a jakási touha po senzaci*, kdy k týrání druhých vede agresory touha pobavit se, užít si a zažít něco „vzrušujícího a zábavného“.

Jednou z nejvíce diskutovaných příčin agresivního chování je vliv mediálního násilí na děti. Průměrná sledovanost televize v naší republice na osobu je v průměru 3,5 až 4 hodiny denně. Říčan uvádí, že z hlediska duševního zdraví je patnáct hodin týdně před televizí maximum. Dnešní děti však tráví u televize čas mnohem častěji než dříve a čas strávený před obrazovkou je zároveň mnohem delší. Souvisí to jistě s již zmíněným stylem výchovy, kdy dětem je ponechána volnost, rodiče na ně nemají až tolik času a tak televize či počítač jsou pro ně „nejbližšími kamarády“. Velmi oblíbenými pořady jsou přitom filmy plné násilí a agrese, stejně tak jako velká část počítačových her je na tomto jevu postavena. Vzdělávání agresivity při nadměrném sledování násilných televizních pořadů tak není jediným negativním jevem. Při častém sledování násilí dochází k otupění emocí, děti stálým a opakovaným sledováním filmů vnímají méně a méně násilně. Objevuje se lhostejnost k osudu oběti, k popírání hodnot, což se pak přenáší do reálného života, kdy jsou žáci nečinní k tomu, co se děje v jejich okolí, zda někdo ubližuje jejich spolužákům, či jak asi případná oběť trpí. Zejména pro mladší děti je těžké rozlišovat mezi filmem a skutečností a jelikož ve filmech – především v kreslených – oběti násilí nakonec vždy vesele vstanou a hrají dál, většina dětí ze všeho začíná pomalu ztrácet lidský soucit, neosvojuje si schopnost vnímat utrpení. Mnohé násilné činy spáchané potom ve skutečnosti jsou „pouhými“ napodobeninami filmových výjevů. Situaci ještě zhoršuje, jsou-li děti často ponechány samy sobě a nemohou si o tom, co viděly promluvit s rodiči. Především menší děti doopravdy věří, že to, co se odehrává před jejich očima, je skutečnost. Pak je jen pochopitelné, že to má obrovský vliv na to, jak se naučí svět chápat a rozumět mu a jak se poté případně chovají.

Závěrem bych ráda použila tvrzení, které používá Lovasová ve své knize (2005, s.12): Aby se šikana mohla plně rozvinout, je potřeba, aby byly splněny následující tři podmínky:

1. přítomnost potencionálního šikanujícího agresora
2. přítomnost potenciální oběti šikanování
3. přítomnost takového klimatu skupiny, které šikanu připustí, resp. mu nezabrání

1.2.4 Znaký šikany

Jak již bylo řečeno, šikana tu je, reálně existuje a spíš bychom ji měli jako učitelé ve škole vidět, než se slepě tvářit, jako by se nic nedělo. Existují znaky, které se ve třídě projevují a které by mohly učitele navést na to, že něco není v pořádku. Těchto znaků si ale učitel musí všimnout a v případě podezření tyto nějakým způsobem řešit, nejen nečinně přihlížet.

Mezi *přímé znaky*, které lze z pozice učitele ve škole rozpoznat, patří:

- posměch (hanlivé přezdívky, směšné poznámky, nadávky, žerty na jedincův účet),
- kritika osoby (nenávistný, pohrdavý tón, výtky na adresu jedince),
- příkazy (které jedinec dostává od ostatních dětí a podřizuje se jim),
- honění a rvačky (dítě je pořád pošťuchováno, strkáno, neoplácí to a je viditelně oslabeno).
- pozice terče legráček ostatních spolužáků (žerty na úkor jedince, neúspěchy před tabulí, jež jsou zdrojem výsměchu).

Mezi *znaky nepřímé* patří:

- samotářství
- vyhledávání blízkosti učitele
- zhoršování prospěchu
- úzkostlivost
- dítě působí smutně, depresivně, má sklon k plačtivosti
- často poškozené věci a oděv či nějaká zranění (škrábance, modřiny)
- při týmových sportech a hrách bývá dítě voleno do družstva mezi posledními
- když má promluvit před třídou, je dítě nejisté a ustrašené
- vyhýbání se tělesné výchově, zůstávání déle ve třídě
- osamocení v kolektivu, se spolužáky se dítě nebaví, nemá kamarády

Právě v tuto chvíli, jakmile zpozorujeme nějaké z výše popsaných znaků, měli bychom zvýšit pozornost, nebrat signály na lehkou váhu a pokusit se zjistit, co se děje. Do školy by měli být pozváni rodiče a měla by jim být sdělena domněnka či podezření učitele. Situace by se měla začít řešit.

Existují i další znaky šikany, ty které mohou upozorovat jen rodiče doma a které učitel často nemá šanci vidět. Také tyto by měly rodiče vést k zamyšlení nad tím, zda dítě není šikanou ohroženo. Mezi tyto znaky patří:

Jedinec se:

- začne uzavírat do sebe, je apatický, plačtivý a nemluvný, odmítá se svěřit s tím, co ho trápí
- má divoké sny, často křičí ze spaní, bojí se sám usínat, ležet ve tmě, v noci se pomočuje
- vymýšlí si výmluvy, aby nemusel jít do školy, má neomluvené absence
- vrací se domů později, chodí oklikami, hladový, má poničené pomůcky či oblečení, tvrdí, že některé věci ztratil
- častěji žádá o peníze, utrácí více peněz, aniž by uměl zdůvodnit za co
- je nesoustředěný, ztrácí zájem, nosí horší známky, zhoršuje se mu prospěch
- když mluví o spolužácích či o škole, vyznívá to negativně, smutně a vystrašeně
- objevují se příznaky neurčitých nemocí – horečka, zvracení, průjem, často chodí k lékaři a je nemocen
- sám sebe hodnotí negativně, ztrácí sebedůvěru i důvěru v jiné lidi, mluví o sebevraždě
- vyhýbá se veškerým kontaktům s vrstevníky, netráví čas s kamarády
- má známky zranění, které nedokáže důvěryhodně vysvětlit
- někdy sám začne šikanovat například sourozence

1.2.5 Druhy a formy šikany

Abychom se mohli v problematice školní šikany bezproblémově pohybovat, je třeba šikanu nejdříve rozdělit podle typických, opakujících se znaků. Musíme také znát vývoj šikany vůbec, jak proces probíhá od počátečního stadia až k tzv. totalitě, tedy nejvyššímu, pátému stupni šikanování.

Kolář (2001, s. 27 - 47) pohlíží na šikanu ze tří pohledů. Rozlišuje šikanování jako nemocné chování, šikanování jako závislost a šikanování jako poruchu vztahů ve skupině.

- **Šikanování jako nemocné chování**

Jedná-li se o šikanování jako nemocné chování, jedná se o vnější pohled na problematiku. Jde, jak již bylo zmíněno, o úmyslné, většinou opakované týrání a zotročování spolužáků jedním nebo více žáky za použití agrese a manipulace. Jedná se zejména o fyzickou agresi a používání zbraní, slovní agresi a zastrašování zbraní, krádeže, ničení a manipulace s věcmi, dále o násilné a manipulativní příkazy a zraňování izolací, oklikou a „uměleckými výtvary“ (více a konkrétní příklady viz Kolář, 2001, s.28-30).

Kolář dále také uvádí praktickou klasifikaci šikany, uspořádanou do tabulky, která má sloužit snadnější orientaci. Jedná se o tzv. trojdimensionální mapu, podle které se projevy šikany dělí na:

1. přímé a nepřímé,
2. fyzické a verbální,
3. aktivní a pasivní.

Toto třídění je pouze základní, kombinacemi tří dimenzí vznikne osm druhů šikanování, ve kterých je snadné najít a vidět typické projevy.

Tab.č. 1: Klasifikace typů šikany (Kolář, 2001, s.32)

Osm druhů šikanování		Příklady projevů
Fyzické přímé	aktivní	Útočníci oběť vėsí do smyčky, škrtí, kopou, fackují
Fyzické nepřímé	aktivní	Kapitán pošle nohsledy, aby oběť zbili. Oběti jsou ničeny věci.
Fyzické přímé	pasivní	Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice (fyzické bránění oběti v dosahování jejich cílů)
Fyzické nepřímé	pasivní	Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod (odmítnutí splnění požadavků)
Verbální přímé	aktivní	Nadávání, urážení, zesměšňování
Verbální nepřímé	aktivní	Rozšiřování pomluv. Dále sem patří i tzv.symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.
Verbální přímé	pasivní	Neodpovídání na pozdrav, otázky apod.
Verbální nepřímé	pasivní	Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali její trýznitelé.

Tato klasifikace samozřejmě není konečná a jediná, různí autoři projevy často kombinují a upozorňují i na další formy šikany. Tak například Ondráček (2003, s. 87) dělí šikanu na **verbální** a **neverbální** (výhrůžná gestikulace, ukazování sprostých a ponižujících gest), **tělesnou**, **vydírání** (pod pohrůžkou bití nebo zastrasování vypracování domácího úkolu, vymáhání peněz), **pomluvy**, **šikanu vyloučením** (zabránění účasti na společných aktivitách). Elliotová (1995, s.85-89) dělí šikanu podle délky trvání na **krátkodobou** a **dlouhodobou**. Příčinou krátkodobého šikanování je zpravidla reakce na nějakou změnu v rodinném prostředí, ve třídě nebo bezprostředním okolí agresora (spouštěcím mechanismem může být například rozvod rodičů, úmrtí či přírůstek do rodiny). Má zpravidla mírnější následky a po odeznění šikanování se oběť obvykle snadno vrací do normálního života. Bohužel se však proces krátkodobý může

snadno proměnit v proces dlouhodobý. Jedním z typických znaků dlouhodobé šikany je špatná výchova dítěte. Často se jedná o dítě rozmazlené, dítě mající vše a zvyklé získat vše, na co si ukáže. Může ale jít i o dítě, které v rodině nějakým způsobem strádá, ať již nedostatkem lásky, zájmu či pozornosti. Dítě nemá žádné zájmy a myslí si, že v ničem není výjimečné, v ničem nevyniká.

- **Šikanování jako závislost**

Zde jde o vzájemnou vazbu mezi agresorem a obětí, o rozdělení žáků ve třídě na silné a slabé. Hlavním bodem je touha agresora skrýt vlastní strach a zároveň využít strachu druhého. Mezi agresorem a obětí postupně vzniká určitá vazba, vztah, který může vést až k tomu, že oběť cítí k agresorovi obdiv, vzhlíží k němu a označuje jej za kamaráda, i když právě tento jedinec mu ubližuje. V případě potřeby se oběť agresora dokonce zastává a kryje jej. Sebevědomí agresora tak vzrůstá, zvětšuje se touha ubližovat jiným dál a dál. Porozumění šikanování jako závislosti je důležité pro vedení a interpretaci výsledků vyšetřování.

- **Šikanování jako porucha vztahů ve skupině**

Pohled na šikanu jako nemoc celé skupiny. Šikanování není nikdy věcí pouze agresora a oběti, vše se děje v prostředí nějaké konkrétní sociální skupiny. Je jasné, že se šikanou jako takovou se setkáme v kolektivu nějakým způsobem nezdravém, v kolektivu kde převládají nepřátelské vztahy a nesoudržnost. Velmi často je na začátku takového chování pouze jeden agresor, který ohrožuje své oběti. Postupem času se však do tohoto procesu zapojí téměř všichni žáci dané třídy či skupiny. K šikaně jako takové dochází tehdy, když jsou k tomu předpoklady. Tyto předpoklady jsou dány osobností dětí, osobností agresorů a strukturou skupiny, ve které k šikanování dochází.

Pro účinný boj se šikanou je potřeba rozlišit různé vývojové stupně této choroby, protože jednotlivá stádia vyžadují odlišné způsoby zásahů (Kolář, 2001, s. 35-43).

Pět stupňů šikany

Šikanování není pevné a neměnné. Má mnoho forem a stupňů intenzity. Tyto formy a stupně lze shrnout do pěti základních stupňů:

1. V prvním, počátečním a nejmírnějším stupni se jedná o ostrakizaci⁴ a izolaci postiženého jedince. Oběť nemá žádné kamarády a nikdo ji nebere vážně. Komunikace probíhá převážně znevažujícím způsobem. Oběť je zesměšňována, její vyvolání k tabuli vyvolává atmosféru nadcházející výborné zábavy. Třída propuká v smích již při prvních slovech oběti. To se logicky projeví i na výkonu oběti u tabule, dostává špatnou známku a očekávání třídy je tak naplněno. Tomuto stavu často nahrává i vyučující, který se v neuvědomělé snaze zavděčit se třídě oběť sám ironizuje. Třída tak nabývá dojmu, že oběť je jakousi lovnou zvěří, na jejíž účet se konají různé „přátelské“ legrácky a vtípky. Když se oběť ohradí (v počátečních stádiích nemá ještě zcela zničenou sebedůvěru), je jí vytknuto, že nerozumí legraci a nemá smysl pro humor. Na úkor oběti se dále spřádají různé drobné intriky. Tato fáze je již považována za součást procesu šikany.
2. Druhý stupeň je již tvrdší. Když si agresori otestují situaci a zjistí, kam až mohou zajít, zkoušejí přitvrdit. Všechny vzorce chování z prvního stupně se vystupňují. Rozhodujícím momentem pro toto vystupňování může být nějaká zátěžová situace, například lyžařský výcvik nebo školní výlet, kde se soustředí větší skupina dětí a podmínky pro agresi jsou mnohem příznivější než při běžném vyučování. Agresori se odhodlají k prvnímu fyzickému napadení oběti a vychutnávají nejen svůj požitek moci, ale i strach a bolest oběti. Zjistí, že je toto jednání energizuje a přináší jim úlevu a uspokojení. Tento stav pak přetrvává i po návratu do normálního rytmu života.
3. Ve třetím stupni dochází k vytvoření jádra. Agresori začínají šikanovat již systematicky oběti, které byly pro tuto roli vybrány v předchozích dvou stupních. Šikanování nabývá rovněž organizovanosti. Rozdělení rolí je již

⁴ **Ostrakismus** – mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíbený a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu drobné intriky a dělají na jeho účet drobné legrácky. (Kolář, M.: Bolest šikanování. Portál, Praha 2001. str.36)

pevné. Pokud se nyní nevytvoří silná pozitivní podskupina, jsou vytvořeny předpoklady pro to, aby se šikánování stalo normou celé skupiny.

4. Ve čtvrtém stupni dochází k přijetí norem agresorů, které se většinou stávají nepsaným zákonem. Sílí tlak ke konformitě na dosud neangažované členy skupiny. Dochází k vytvoření alternativní identity, alternativních zákonů. Původně nesouhlasící a neangažovaní členové skupiny se stávají konformními, případně se aktivně zapojují. Zde působí v první řadě strach z toho, že v případě, že by zůstali stranou, by na sebe mohli upoutat pozornost agresorů a zaujmout pozice obětí.
5. V pátém, nejpokročilejším stupni již totalitní ideologie plně vítězí. Role jsou rozděleny na otrokáře a otroky. Nastupuje stadium totálního vykořisťování, dochází ke stálému nárůstu a zdokonalování násilí. V tomto stadiu se objevuje také psychická manipulace ve velmi propracované podobě. Tato manipulace, v níž agresori dovedně manipulují strachem, vinou, sebeúctou a dalšími duševními vlastnostmi nabývá až charakteru hypnózy a působí přes vědomí i nevědomí.

1.2.6 Psychická šikana

Vedle agrese fyzické existuje i agrese psychická. Nejprimitivnější formou této agrese jsou nadávky, výhrůžky, urážky, zesměšňování, či používání ponižující přezdívky. Je zajímavé, že tuto formu šikany používají ve větší míře dívky.

Právě šikana mezi dívkami a šikana handicapovaných jedinců zdravými spolužáky je hlavním příkladem agrese či šikany psychické. V popředí psychické šikany totiž stojí přímá či nepřímá verbální agrese. Ublíží se slovem, ignorací, zraňováním, vysmíváním, ponižováním a vydíráním či vyčleněním z kolektivu či party. Mezi nejpropracovanější formy tohoto druhu agrese patří násilné a manipulativní příkazy. Může to být ono známé metro, štekání na vypínač, oběť může být nucena své trapiče vždy pozdravit při vstupu do třídy, pokleknout a políbit botu a mnoho dalších. Pokud se zde objeví fyzické násilí, jde zpravidla o nepřímou formu – schovávání věcí apod.

I u tohoto druhu šikany existuje jakýsi vývoj od počátečního stadia postupně až k poslednímu, nejvyššímu stupni. Nestupňuje se ovšem násilí fyzické, nýbrž psychické a rozhodující je opět okamžik, kdy je násilí přijato jako norma všemi žáky či členy skupiny. Výsledkem jsou aktuální změny v psychice jedince, depresivní a úzkostné stavy, které vedou až k dlouhodobým psychickým poruchám. Oběť je často veřejně označena za viníka všeho, je tím, kdo za vše může a kterému je nezdědka doporučována sebevražda a dobrovolný odchod z kolektivu.

Psychická šikana je stejně hrůzná a krutá jako šikana fyzická a největším problémem bývá, že jde velmi dobře maskovat. Na oběti nezůstávají prakticky žádné stopy, tu pravou bolest má totiž někde uvnitř sebe. Případy psychické šikany jsou proto velmi obtížně odhalitelné a velmi těžko se dokazují. To nám nakonec ukázal případ šikany z nedávné doby, kdy si dvě dívky kvůli psychické šikaně pokoušely přerezat žíly.

2. Protagonisté šikany

2.1 Agresor

Jak již bylo řečeno, sklon k agresivitě se vytváří již v předškolním věku a určitou roli zde hrají temperament, vznětlivost, impulzivita a menší citlivost k možným následkům svého jednání. To samo o sobě ovšem k přehnané agresivitě nevede, svou roli zde hraje také výchova. Nedostatek zájmu a citový chlad ze strany rodičů, ponižování, lhostejnost, nepřátelství, výbuchy negativních citů, někdy i nenávisť, to všechno vede k tomu, že se v pozdějším věku dítě nechová tak, jak je od něj očekáváno, ale že je schopno ubližovat a trýznit své spolužáky. Hrají zde roli i další faktory z dětství jako je absence lásky, tolerance negativních a agresivních postojů (děti pak neznají hranice, kam až mohou zajít), nadměrné fyzické trestání a psychické násilí (bití, kruté tělesné tresty, nadávky či ponižování) či někdy až příliš horkokrevný temperament.

Je jisté, že k tomu všemu přispívá i již několikrát zmíněný způsob dnešní výchovy, kdy rodiče vštěpují odmala svému dítěti zásadu, že musí mít „ostré lokty a jít přesně za svým cílem“, ve smyslu „co můžeš urvat urvi, protože ti zadarmo nikdo nic nedá“. Jedinec se potom neohlíží na ostatní a sleduje pouze a jen svůj vlastní cíl a je schopen za ním jít i za cenu špatného chování.

Co se týče přímých vlastností agresora, tedy toho, který šikanuje své spolužáky či kamarády, jedná se nejčastěji o jedince, který⁵:

- je silnou osobností reagující emotivně ve stresových situacích, je velmi impulzivní
- umí skrývat strach
- je fyzicky velmi disponovaný
- má v průměru o něco horší prospěch (nebo naopak překvapivě velmi dobrý prospěch)
- má zakrnělé sebevědomí nebo naopak je velmi sebejistý
- má touhu manipulovat, být dominantní a ovládat druhé

⁵ Samozřejmě je jasné, že tyto vlastnosti neplatí univerzálně a ne každý agresor se projevuje právě těmito znaky.

- snaží se prosadit i za cenu ubližování druhým, má touhu bezohledně se prosazovat
- trpí menší citlivostí k následkům svých činů
- má sklon k ničení věcí ze zlomyslnosti nebo jen tak pro zábavu
- nerespektuje žádné soukromé vlastnictví, podvádí druhé
- trpí lhostejností ze strany rodičů

Jako aktéři šikany se občas objevují i žáci velmi inteligentní, kteří jsou ovšem bezohlední a krutí. V několika případech bylo dokonce dokázáno, že právě tito žáci šikanu dokonale vymysleli, ale na její vykonání již měli „najaté lidi“. Přesto jsou aktéry šikany všichni.

Říčan (1995, str. 32) komentuje velmi rozšířený omyl, že si typický agresor šikanou kompenzuje nějaký svůj mindrák, že je navenek tvrdý právě proto, že sám trpí pocity méněcennosti, závidí svým druhým úspěchy ve škole i jinde a že se cítí nešťastný. Výzkumy totiž ukázaly, že agresor může mít sice v průměru o něco horší prospěch, je ve škole méně soustředěný než ostatní děti, nebývá to však hlavní příčinou jeho agresivity a nevhodného chování.

Kolář (2001, s.86) uvádí tři typy agresorů (iniciátorů šikanování):

1. typ agresora – je hrubý, primitivní, impulzivní typ se silným přetlakem energie. Jedná se o jedince s narušeným vztahem k autoritě, někdy zapojeného do gangů páchajících trestnou činnost. Tento typ agresora šikanuje masivně, tvrdě a velmi nelítostně, od svých obětí vyžaduje maximální poslušnost. Šikanování používá cíleně k zastrahování ostatních. U těchto jedinců se v rodině často objevuje agresivita a brutalita ze strany rodičů a právě tuto brutalitu agresor vrací a napodobuje.

2. typ agresora – tzv. oblíbenec, zde se jedná o velmi slušného, kultivovaného, uzavřeného a velmi úzkostlivého jedince se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu. Násilí a mučení jsou cílené a rafinované, uskutečňují se většinou bez přítomnosti svědků. Rodinná výchova je zde důsledná a přísná, někdy dochází až k stylu podobnému vojenskému drilu bez lásky.

3. typ agresora – je typ tzv. srandisty. Je to jedinec optimistický, dobrodružný, s poměrně velkou sebedůvěrou, oblíbený a velmi vlivný. Šikanuje pro pobavení své i

ostatních, snaží se ukazovat humorné a zábavné stránky. Je zde přítomna subdeprivace a absence mravních a duchovních hodnot v rodině.

Děťští agresori se v posledních ročnících základní školy často zhoršují v prospěchu a stávají se členy různých part. Hůře využívají svých schopností a v dospělosti poté mívají mnohem více konfliktů se zákonem než ostatní děti. Podaří-li se nám však zastavit jejich agresi v dětském věku, je zde velká šance, že snížíme riziko jejich kriminalizace v dospělosti.

2.2 Oběť

Nejdůležitější věcí, kterou si musíme hned na začátku všichni uvědomit, je fakt, že obětí šikany se může stát prakticky kdokoli. Agrese a šikanování se mohou objevit v každé škole a žádný typ školského zařízení není proti těmto zlostem stoprocentně imunní.

Co se týče typických rysů a znaků účastníků šikany, nutno podotknout, že informace, které máme právě o obětech šikany, se týkají hlavně chlapců. Co se týče dívek, obětí, ale i agresorky ženského pohlaví, jsou zatím stále ještě málo prozkoumány. Přesto se v této kapitole pokusím shrnout alespoň ty nejnapadnější a nejopakovanější znaky jedinců, kteří se stali nebo mají pravděpodobnost stát se obětí šikany.

Všeobecně lze říci, že prvním a zároveň nejčastěji se objevujícím znakem toho, proč se ten který jedinec stal obětí šikany, je fakt, že se tento jedinec od ostatních spolužáků nějakým způsobem odlišuje. Tato odlišnost může být dána vzhledem, chováním, postoji či prospěchem. Často se jedná o nové dítě přicházející do kolektivu, dítě mající nějakou přednost či naopak patrný handicap. Může se jednat o dítě přemýšlivé, příliš zralé, dítě s velmi dobrým vztahem k některému z učitelů, ale na druhou stranu i dítě neprosívající, dítě nějakým způsobem vyčleněné z kolektivu. Obětí se tak velmi snadno stává tzv. outsider třídy, dítě osamělé a bez kamarádů. Oběťmi se bohužel stávají také děti nějakým způsobem sociálně znevýhodněné (dětí, které nemají mobilní telefon, nenosí značkové oblečení, či dítě, které nechodí do McDonalds). Právě šikana v důsledku nízkého socio-ekonomického postavení rodiny nabývá v posledních letech na intenzitě.

I ten nejprůměrnější člověk, člověk, který není jiný, který nemá žádný handicap, nenosí výstřední či zastaralé oblečení, prostě i ten člověk, který zapadá do průměrného normálu, se nějakým způsobem od ostatních liší. Každý jsme nějakým způsobem jiný, odlišný od ostatních – i když se to týká třeba i sebemenších detailů. Bohužel však i ta nejnepatrnější známka nejistoty v chování člověka se může stát příčinou toho, že jedinec začne být svými spolužáky šikanován.

Je tedy jisté, že v každé třídě či jiné sociální skupině se najdou jedinci silní, obratní a úspěšní a potom také jedinci fyzicky slabší, jedinci méně úspěšní i neúspěšní.

Je prokázáno (Říčan 1995), že tendenci stát se obětí šikany mají jedinci tělesně slabí, jedinci, kteří nejsou schopni ubránit se napadení a „vrátit spolužákům to, co jim patří“.

Co se týče psychických vlastností oběti šikany, k typickým vlastnostem oběti patří úzkostlivost, tichost, plachost a citlivost. Potenciální oběť mívá nízké sebevědomí, považuje se za hloupou a nezajímavou osobu, ostatním se ve všem podřizuje. Mezi vrstevníky se těžko prosazuje. Oběti mívají také spíše odmítavý vztah k násilí, vyhýbají se rvavým sportům jako jsou fotbal či hokej.

Naopak některé oběti svým útočným chováním provokují agrese a tím ostatní děti dráždí. Jedná se zejména o slovní, případně i fyzické dorážení na ostatní, na jedince starší a v některých případech i fyzicky zdatnější.

Jako shrnutí nám může posloužit rozlišení typů obětí od M. Koláře (2001, s.89):

1. oběti „slabé“ s tělesným a psychickým handicapem (může se jednat o tělesný vzrůst, snížený intelekt či menší obratnost např.)
2. oběti „silné“ a nahodilé (jedná se o jedince, kteří jsou schopni se šikaně postavit)
3. oběti „deviantní“ a nekonformní (oběti se mohou stát i žáci zlobiví či žáci, kteří provokují). Může se stát, že oběť je současně i agresorem (Říčan 1995, s.38). Výzkumy ukazují, že tyto děti jsou v kolektivu pochopitelně velmi neoblíbené.
4. šikanovaní žáci s životním scénářem oběti. Do této skupiny můžeme zařadit i rasově motivovanou šikanu.

Dále můžeme rozlišovat oběti podle toho, zda mají či nemají kamarády – na zcela izolované jedince (nemající žádného kamaráda), jedince, kteří mají alespoň jednoho věrného kamaráda apod.

Oběti mají často pocit bezmoci, přesto (ale možná právě proto) se bojí o svém problému s kýmkoliv mluvit. Z důvodů duševní hygieny je pro ně velmi obtížné si své postavení přiznat. Raději tedy předstírají, že celou věc chápou jako legraci a agresory označují za kamarády, v pokročilejších stádiích se s nimi mohou dokonce identifikovat. Dříve či později však začne šikanovaný jedinec hledat vinu sám v sobě. Fyzické a psychické útrapy tohoto jedince jsou pro nás nepředstavitelné. Vezmeme-li v úvahu prognózu oběti šikany, její utrpení dříve či později skončí. V dospělosti dřívější oběti

šikaně většinou uniknou, protože na rozdíl od školních let mají možnost si vybrat prostředí ve kterém budou nadále působit a rozhodnout se sami, zda jim toto prostředí vyhovuje, či zda ho případně změní. Na jejich osobnosti však zůstávají šrámy a v jejich paměti zůstávají vzpomínky, kterých se pravděpodobně nezbaví do konce života. Dříve či později se to může projevit ve formě depresí, pochyb o sobě samém, nízkého sebevědomí a pocitů méněcennosti.

2.3 Rozdělení rolí ve třídě

V počáteční fázi šikanování se ve třídě ještě o tom, kdo šikanuje, otevřeně hovoří. Mnozí žáci vyjadřují nesouhlas, sympatizují s obětí, mají k šikanování výhrady. V pokročilém stadiu šikanování už žáci nechtějí prozradit, kdo ubližuje, tvrdí, že nic neviděli, násilí bagatelizují a tvrdí, že nikomu nesmějí nic říci. Kritizuje se oběť, znevažuje se a říká se, že si za vše může sama. Agresoři jsou uznáváni a ve třídě začíná být atmosféra strachu a napětí. Se stupňováním agresivního chování se mění i postoj celé skupiny vůči agresorovi a oběti.

Každá skupina (školní třída) je pak v případě šikany rozdělena na oběť a agresora (případně více agresorů), dále jsou tam jedinci, kteří mají z agresorů strach (a jsou tudíž ochotni právě z bázně pomáhat agresorovi) a jedinci, kteří jsou morálně silní, nebojí se, ovšem jsou hodní a vychovaní a jsou si vědomi toho, že žalovat se nemá a tak mlčí. Je ovšem pravda, že z této skupiny pocházejí nejčastěji informátoři a díky těmto jedincům se nejčastěji o šikaně dozvídáme.

O dokonané šikaně se hovoří v momentě, kdy celá skupina přijme normy agresorů a ve třídě vzniká jakási hierarchie – kdy jsou jedinci rozděleni na nadřízené a podřízené, tj. na pány (otrokáře) a otroky, tj. na kingy a negry.

2.4 Šikana a učitelé

Značná část učitelů má k šikaně velmi pasivní a vyhýbavý postoj. Žáci jsou často zklamáni tím, jak málo učitelé dělají proti šikaně, jak ji přehlížejí, bagatelizují a podceňují ji. Někdy se stane, že učitelé, kteří o šikaně ve své třídě vědí, mlčí z důvodu bezradnosti nebo z obavy, že jim bude vytýkáno, že nezvládli třídu. Jednou z nejčastějších výmluv, proč se proti šikaně nezasahuje rázně, je názor, že pokus o řešení by vedl jen k tomu, že by se šikana ještě více tajila. Může se také stát, že šikana sice na škole reálně existuje, obecně se s tím ale nic nedělá. Učitelé ani ředitel či rodiče nevědí nic určitého, protože se vše děje v utajení a není nikdo, kdo by problém ohlásil.

Na druhé straně však někteří učitelé o šikaně se žáky diskutují, mají o žáky zájem, chtějí šikanu potírat. Bohužel však stále ještě převládá názor, že šikana je výjimečná záležitost a nepředstavuje na dané škole žádný vážný problém. Někdy berou vážně učitelé jen viditelné následky šikany – zranění a hmotné škody, ale neuvědomují si, jak trýznivé jsou pro oběti šikany například vulgární nadávky či ponižování. Dalším důvodem, proč se někteří učitelé snaží šikanu ignorovat, je neschopnost vyřešit konkrétní příklad a kázeňsky tento problém zvládnout – buď jim k tomu chybí odborná příprava či podmínky.

2.5 Šikana a rodiče

Stejně jako velká část veřejnosti, vědí rodiče o problému šikany velmi málo a i z tohoto důvodu se může stát, že problém podcení. Nemyslí na to, vůbec neuvažují o tom, že by jejich dítěti hrozilo ve škole nějaké nebezpečí a absolutně jim nedochází, že by se problém šikany mohl týkat právě jich. Naprostá většina rodičů samozřejmě nechce, aby jejich dítě nějakým způsobem trpělo, stává se ale, že svým dětem nedokáží pomoci v důsledku toho, že ve společnosti je velká řada rozšířených omylů týkajících se právě šikany. Některé z nich si můžeme na tomto místě uvést.

- *Pokud dítěti nikdo neublíží fyzicky, nejde o šikanu – omyl – jde o šikanu.* Jak již bylo napsáno výše, šikana nemusí probíhat jen fyzickým ubližováním (bitím, kopáním,...) ale i formou psychickou, která je pro oběť mnohdy hůře snesitelná a která je zároveň velmi špatně prokazatelná. Vysmívání, vylučování z kolektivu, ignorace, pomlouvání (nástroje psychického teroru, který je opakovaný), je rozhodně šikanováním.

- *Dítě je dostatečně sebevědomé na to, aby se někým nechalo trýznit.* Je sice pravda, že dítě harmonicky vychovávané a dostatečně sebevědomé se stává obětí šikany méně často, ale nelze to brát jako pravidlo. Je totiž také známo, že pokud se dítě stane obětí šikany, jeho sebedůvěra rychle klesá, začíná o sobě pochybovat a začne na sobě hledat špatné věci, důvody, proč právě on je obětí svých spolužáků.

- *Pokud je dítě zdatné a fyzicky urostlé, dokáže se případným agresí ubránit – i zdatný, dobře rostlý chlapec se nedokáže sám ubránit a těžko se dokáže postavit početní převaze mnohdy i o něco starších a fyzicky silnějších spolužáků.*

- *Pokud má dítě dobrou učitelku, jistě si šikany ve třídě všimne – ani perfektní učitel si mnohdy šikany ve třídě nevšimne, zvláště když jsou projevy méně nápadné.* Navíc dítě se ze strachu učiteli svěří pravděpodobně ještě méně ochotněji než rodičům. A bohužel, stále ještě dnes existují učitelé, i když jich je již, doufejme, velmi málo, kteří si nedokáží připustit, že u nich ve třídě či škole šikana reálně existuje a že by se měla řešit. Spoléhat pouze na učitele jednoduše bohužel zatím nelze.

- *Kdyby dítěti někdo ubližoval, určitě by se mi svěřilo – jeden z nejčastějších omylů.* Většina agresorů svou oběť zastrašuje a různými způsoby jí vyhrožuje, takže oběť má

strach z prozrazení. I dítě, které svým rodičům důvěřuje a má s nimi velmi dobrý vztah, se obává prozradit zdroj svého utrpení. Zde je důležitá role rodičů, oni by měli poznat, že se něco děje, že jejich dítě něco tají a má z něčeho strach.

- *Pokud se budu dítěte zastávat před ostatními, bude z něj rozmazlený ubožák* – pokud je dítě šikanováno, bez pomoci dospělých se rozhodně neobejde. Potřebuje, aby se jej někdo zastal, aby bylo jasné, že je to věc špatná a že se nedělá – tím, že se rodiče svého dítěte důrazně zastanou, zachrání mu určitě ještě zbytky sebedůvěry, duševní pohody a zdraví.

- *Děti si své spory mají vyřešit samy mezi sebou, plést se do jejich sporů není dobré* – nelze nechat věcem volný průběh, zvláště když o podstatě, pozadí a projevech násilí na dítěti nevíme nic bližšího. Děti si mohou mezi sebou vyřizovat drobné jednorázové spory, nikoliv praktikovat opakované a trvalé ponižování a zastrasování.

Na druhou stranu v dnešní době již existuje i spousta rodičů, kteří před nástupem svého dítěte na základní školu pečlivě zvažují, která konkrétní škola bude pro jejich potomka ta nejvhodnější. V mnohých případech již rodiče tolik nezajímá, jakých výsledků škola dosáhla, či jaká je úspěšnost absolventů, ale zajímá je v první řadě to, zda na dané škole není rozšířena šikana a další nešvary jako jsou drogy apod. Ve Francii je dnes dokonce možné dát své dítě pojistit proti šikaně, což mnozí rodiče vzhledem k současné situaci velmi vítají.

Pokud již k šikaně dojde, rodiče oběti se velmi pravděpodobně o ubližování svému dítěti dozvědí dříve a téměř vždy. Někdy jsou příznaky šikany tak zřejmé, že rodičům dojde, že něco není v pořádku. Existují však i případy, kdy se dítě sice se svým trápením rodičům svěří, ale zároveň je prosí, ať to nikde nehlásí a tito mu často vyhoví. Buď nevěří, že škola by byla schopna tento problém vyřešit a jejich dítě ochránit, anebo nepovažují daný problém za tak vážný. Někdy rodiče podporují své potomky v tom, aby agresory neprovokovali, aby se jich stranili a byli jim po vůli a stávají se bohužel i případy, kdy rodiče obviní své dítě, že agresory jistě popudilo a že si za vše může samo.

Naopak rodiče agresorů se často zpočátku vůbec nedozvědí, že jejich dítě ubližuje jinému dítěti. Když se později o problému dozví, buď dítě velmi důrazně

pokárají, použijí tělesné tresty, což agresí může ještě více navýšit, anebo projev svého dítěte kvitují jako odraz chování ostrých loktů a s tímto způsobem se přece jejich dítě ve světě neztratí. Vůči kritice školy bývají tyto rodiče arogantní, své dítě obhajují všemi možnými způsoby, což je asi pravděpodobná a přirozená reakce, neboť každý rodič chce své dítě chránit. Tak se vlastně i oni stávají nepřímými účastníky šikany.

3. Východiska nápravy

3.1 Vyšetřování šikany

Pokud ve třídě či škole objevíme šikanu, prvním krokem, který uděláme, by mělo být předběžné sondování týkající se míry šikany na škole. Zde se objeví zároveň první problém, protože zjistit, že je někdo šikanován, je velice těžké, jen ve velmi málo případech totiž své trápení oběť přizná. Šikana je zpravidla vyšetřována a po celou dobu monitorována třídním učitelem, který si vyžádá informace od všech vyučujících a dospělých, kteří mají s obětí a potažmo i agresory co do činění. Velmi často je k řešení přizván i výchovný poradce školy a případně i psycholog.

Hlavní zásady správného postupu vyšetřování podle Říčana (1995, s.51) jsou:

- 1) Ochrana zdroje informací, neprozrazení toho, kdo nás o šikaně informoval
- 2) Prozrazení co nejméně o tom, co už je o případu známo a co ještě ne
- 3) Vyslechnutí oběti, agresora a svědků každého zvlášť a pozdější konfrontace jejich výpovědí
- 4) Pečlivé zaznamenání celé situace

Kolář (2001, s.115) uvádí následující strategii:

- 1) Rozhovor s informátory a oběťmi
- 2) Nalezení vhodných svědků
- 3) Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky
- 4) Zajištění ochrany obětem
- 5) Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi

Pokud se tedy o šikaně jako učitelé dozvíme, je důležité hlavně zachovat klid. Dále je nutné promyslet si vhodnou strategii, promyslet si, jak vše bude probíhat, jaké otázky budeme klást, co budeme chtít po žácích. Pokud nás přišel informovat informátor, ne oběť přímo, pokusíme se před agresory co nejdéle tajit to, co již víme a

že již probíhá vyšetřování. Dále je dobré si rozdělit třídu na jedince, kteří s daným problémem zřejmě nemají moc co do činění a na ty, kteří jsou přímými účastníky procesu. Následně začne vyslýchání těchto jedinců, ke kterému je vhodné si přizvat další osobu, buď výchovného poradce či jiného učitele. Od začátku procesu zároveň musíme chránit oběť – poskytnout jí ochranu tak, aby jí nehrozilo již žádné další nebezpečí. V krajním případě je možno jedince i na nějaký čas omluvit ze školy. Při výslechu agresorů a svědků používáme pouze otevřené otázky typu: *Kdy to začalo?*, *Kde to probíhalo?*, *Kdo co dělal?*, *Kdo u toho byl?*.... Agresory vyslýcháme po jednom, necháváme je mluvit, pobízíme je, aby nám toho řekli co nejvíce (více a podrobněji viz dále). Měl by to být poslední krok ve vyšetřování.

Kolář (2001, s.117) také uvádí osvědčenou strukturu vyšetřování svědků a agresorů, která se skládá ze čtyř částí:

- 1) *Zahřívací předkolo* – slouží k navození konkrétní atmosféry. Při rozhovoru se svědky je důležité povzbuzování a ujištění bezpečnosti. U agresorů je důležitý tzv. moment šoku, překvapení, kdy je vhodné, že agresor neví, že šikana je již prozrazena. Tento je pak vyšetřováním obvykle zaskočen a nemá připravenou lež. Velmi důležité je však tajit informátory.
- 2) *Monolog* – svědek či agresor má pokud možno souvisle vypovídat, co se opravdu dělo. Jde o výslechovou taktiku tzv. zapletení do vlastní lži, která se používá nejen při vyšetřování šikany.
- 3) *Dialog* - kladení otázek vyšetřovanému jedinci a jeho odpovědi na ně. Vyšetřovatel může použít několik technik. Jedná se o tzv. *odnímání důvěry* – kdy jako vyšetřovatel pochybuji o všem, co agresor říká. Může se také použít tzv. *přitlačení ke zdi*, kdy vyšetřovatel záměrně stupňuje napětí a najednou nabídne agresorovi polehčující okolnost, když se přizná, nebo naopak upozornění, že v případě dalšího lhaní bude nekompromisně potrestán. Cíleně se dá při vyšetřování pracovat s přeteknutím u tzv. *metody odkrývání rozporů*. Účinné je také tzv. *povození na kolotoči*, kdy vyšetřovatel pokládá otázky v rychlém sledu tak, že obviněný nestačí vymýšlet lži a často se tak dá nachytat.

- 4) *Konfrontace* – závěrečná část, konfrontace mezi svědky, případně mezi agresory. Vyšetřovatel musí citlivě vnímat nejen to, co konfrontovaní říkají (rozpory), ale i způsoby vypovídání a chování zúčastněných. Osoby při konfrontaci je dobré pozorovat zblízka, protože se dají vypořádat i znaky, které mohou obviněné usvědčit.

Bezprostředně po odhalení a vyšetření události by měl následovat veřejný a přiměřený postih šikanujícího jedince, ovšem s tím, že pedagog dá najevo, že neodsuzuje jedince samotného, ale jeho chování (Lovasová, 2005, s.16). To potvrzuje i Říčan (1995, s.60), který uvádí dvě základní zásady, které je třeba dodržet během trestání viníků:

1. Celá záležitost by měla být vyřešena co nejrychleji a nemá se poté dětem již více připomínat
2. Odsuzujeme čin, nikoli dítě. Naopak se na provinilci snažíme najít něco pozitivního, něco, na co můžeme později navázat.

V zahraničí se velmi osvědčily tzv. *bully courts*, což jsou dětské soudy, které pracují na základě předem stanovených pravidel chování ve škole. Sestávají se z žáků zvolených svými spolužáky a žáků zvolených vedením školy, v čele stojí jeden představitel školy. Tyto soudy se scházejí pravidelně během roku, řeší-li se však něco naléhavého, mohou se sejít kdykoliv. Každý případ se pak projednává veřejně za přítomnosti žáků, učitelů a rodičů. Soud navrhne řešení, které následně potvrdí vedení školy (Lovasová, 2005, s.16).

Co se týče postihů viníků šikany u nás, Říčan (1995, s.56) navrhuje sankce, které by bylo možné použít. Ovšem pouze v případě, že víme, že uvedená sankce splní svůj účel a na daného agresora platí. Jedná se například o:

- zdržení žáka ve škole po vyučování
- vyloučení žáka z nějaké akce kolektivu (lyžařský výcvik, škola v přírodě)
- umístění žáka na nějaký čas do nižšího ročníku
- oficiální stížnost řediteli

- odvedení žáka na pracoviště rodičů se žádostí, aby uplatnili svůj výchovný vliv a po zbytek dne převzali dítě do své péče
- umístění jedince o přestávkách do blízkosti pedagoga
- důtka, příp. snížení známky z chování
- přeložení na jinou školu
- umístění v diagnostickém ústavu

Žáci, kteří šikanují své spolužáky, potřebují mít přesně určené hranice svého chování, potřebují soubor pevných a splnitelných opatření a pravidel, ze kterých je jasné, že šikanování nebude škola v žádném případě tolerovat. Potvrdilo se, že jakmile šikanujícímu žákovi pomůžeme dosáhnout úspěchu v něčem jiném než v šikanování, často tento jedinec se šikanou přestane. Pokud však jsou sklony zakořeněny hluboko v duši jedince, pak jejich potlačení přirozeně vyžaduje delší čas a velkou míru trpělivosti a hlavně ochotu právě ze strany agresora.

3.2 Náprava šikany

3.2.1 Náprava ze strany školy

Pokud je dokončeno vyšetřování šikany, následuje další část, která je v celém procesu neméně důležitá, a tou je náprava. Vlastní řešení a náprava šikany se do jisté míry prolínají, přesto je užitečné si tyto dvě fáze rozdělit a věnovat jim čas stejnoměrně.

Pro úspěšné potlačení a zároveň nápravu šikany doporučuje Kolář (2001, s.120) použít dvě různé metody. Jedná se o *metodu vnějšího nátlaku* a *metodu usmíření*.

1. **metoda vnějšího nátlaku (metoda restrikce):** záměrem této metody je přinutit pomocí trestu a strachu agresory k zastavení jejich chování a přimět je dodržovat oficiální normy. Jde o hojně využívanou metodu, která je mnohdy proti šikaně používána. Autor ji shrnul do tří bodů:
 - individuální nebo komisionální pohovor
 - oznámení o potrestání agresorů před celou třídou
 - ochrana oběti

V počátcích šikany často není komisionální pohovor ani nutný, mnohdy postačí rozhovor ve formě nátlaku mezi „čtyřma očima“ (mezi učitelem a agresorem), případně ještě za účasti rodičů. Tento pohovor je však rozhodně nutný ve vážnějších formách počáteční šikany a u pokročilé šikany. Složení komise účastníků se rozhovoru může být různé, opět se doporučuje účast třídního učitele, výchovného poradce a ředitele (případně jeho zástupce). K jednání není vhodné zvát najednou více agresorů se svými rodiči, protože zde hrozí riziko neúspěšného vyřešení problému. Samozřejmě z důvodu ochrany oběti není vhodné prozrazovat ani zdroj informací.

Autor z praxe doporučuje následující sled vedení jednání:

- 1) seznámení rodičů s problémem
- 2) postupné vyjádření všech pedagogů
- 3) vyjádření žáka
- 4) vyjádření rodičů
- 5) rozhodování komise za zavřenými dveřmi
- 6) seznámení žáka a rodičů se závěry komise

Poté následuje seznámení i ostatních žáků ve třídě se závěry komise, kde hlavním úkolem je žáky ujistit, že takovéto chování se netoleruje a vyvozují se z něho konkrétní důsledky. Škola by měla jasně a důrazně dát najevo, že šikana absolutně není z její strany tolerována a že viníci budou náležitě potrestáni. Po vyšetření a potrestání agresorů je také nutné zajistit ochranu oběti, aby se nestalo, že šikanování bude skrytě pokračovat dál.

2. metoda usmíření: tato metoda nelze být použita ve všech případech, je vhodné ji použít tam, kde existuje opravdu reálná naděje na úspěch. Místo donucení k poslušnosti je zde sledována proměna vnějších vztahů mezi oběťmi a agresory. Je vhodné ji použít při některých formách prvního a druhého stadia šikanování u mladších dětí a v počátečních stádiích šikanování, kdy ještě nebyly přijaty normy většiny členů skupiny a kdy je agresor ještě ochoten své chování změnit. Základem je důvěra a laskavě pevný postoj k agresorovi, což agresor nečeká a to by právě mělo způsobit změnu v jeho chování. Agresor není trestán, ale naopak, cílem je jeho vžití se do role oběti, pochopení jejího postavení a pocitů a dosažení soucitu s obětí.

Při uplatňování metody usmíření doporučuje autor tento postup:

- 1) *Nejnutnější diagnostika* – o šikanování ve skupině se dozvíme od informátora, oběti a vhodných svědků
- 2) *Rozhovor s obětí* – rozhovor s obětí, vysvětlení a společné rozhodnutí toho, jakým způsobem se bude dál pokračovat v případě postihu agresora. Náprava agresora může být provedena dvěma způsoby – potrestáním agresora nebo domluvou a usmířením. Důležité je vhodně zvládnout rozhovor.
- 3) *Rozhovor s agresory* – tento rozhovor určí, zda lze danou metodu usmíření vůbec použít
- 4) *Společné setkání a hledání nápravy* – kromě agresorů a obětí můžeme přizvat i další žáky, cílem je, aby k nápravě opravdu došlo – aby účastníci problému porozuměli, společně přispěli k hledání nápravy a usmíření. Mělo by dojít k omluvě agresorů obětem, podání návrhů, jak zlepšit vztahy v dané skupině. Zároveň by mělo být naplánována tzv. kontrolní schůzka – za účelem kontroly situace a sledování, zda všechno probíhá tak, jak má.

Stejně jako Kolář na problém pohlíží ve své publikaci i Gajdošová a Herényiová (2006, s.222), které navíc přikládají zkušenosti s použitím těchto metod v praxi. Prvního případu, metody vnějšího nátlaku, bylo použito v případě šikanování romské dívky skupinou agresorů na jedné alternativní škole, kdy se jednalo o rasově podmíněnou šikanu. Škola pohrozila viníkům po případném opakování činů vyloučením ze školy, vše oznámila rodičům agresorů a ti byli jednotlivě zváni do školy. Po oznámení sankcí viníkům, třídě i rodičům, byla pro žáky obou paralelních tříd uspořádána přednáška příslušníků policie na téma „Rasismus a trestné činy“ s následnou diskusí o této problematice. Zároveň byl připraven program s názvem „Tolerance proti násilí ve škole“, kterého se účastnili všichni žáci. Po dvou měsících se podařilo na tamní škole šikanu odstranit a nastolit relativně dobré sociální vztahy. Stále však v tomto případě probíhala důsledná kontrola situace s cílem ihned zasáhnout při objevení se byť jen náznaku nevraživosti a ironických poznámek.

Metoda usmíření byla úspěšně provedena v případě psychické šikany na žáka jedné základní školy. Na směšné poznámky, přezdívky, výsměch a podobné projevy reagovala oběť agresivně - křičela, nadávala a kopala kolem sebe. V tomto případě se agresori netrestali, ale společně se hledala náprava atmosféry v celé třídě. Zlom agresivních postojů vyvolala nečekaná důvěra a laskavý přístup k agresorům, kdy se učitel zachoval jinak, než agresori očekávali a než bylo normálně zvykem. Zároveň bylo oběti ukázáno, že i ona je hodnotným a rovnocenným členem skupiny a že i ona má schopnosti, kterých je třeba si vážit. Tomuto jedinci byla zadána práce, při které mohl těchto schopností využít a tím ukázat ostatním, že není outsider, ale že je právoplatným členem skupiny. Skupina ho tak začala posléze i brát. Oběti se tím zároveň zvýšilo sebevědomí a byla pozvednuta její sebedůvěra a sebeúcta. V klidu se začlenila do chodu skupiny, což postupně změnilo i její negativní chování vůči okolí.

Vrátíme-li se zpět k příběhu, který jsem uvedla v úvodu práce a který se týkal psychické šikany dvou dívek z Uherského Hradiště, vedení školy postupovalo konkrétně takto:

(...) Po šikaně v Uherském Hradišti poslalo vedení školy všechny žáky třídy do střediska výchovné péče Help. Děti tam absolvovaly tři sezení s odborníky na výchovné

problémy. „Bylo nutné jim vysvětlit, že se třída dopustila kolektivní chyby. Někdo šikanoval, jiný to věděl a nic neudělal,“ vysvětlil ředitel školy. Podle názoru dětského psychiatra byl včasný kontakt se specialisty namístě. Před policií zůstal případ dlouho utajen. „Pokud nejde o opakované brutální napadání organizovanou skupinou, policie případ většinou kvůli nízkému věku nezletilých odloží“, řekl psychiatr.

Obě šikanované dívky zůstaly po pokusu o podřezání žil na několik dnů v péči lékařů a psychologů. Jedna z nich přestoupila na školu v sousedním městě, druhá se mezi spolužáky vrátila. Situace ve třídě se podle ředitele nakonec zlepšila. Vedle sezení školáků s odborníky pomohla i schůzka s rodiči.

(MATYÁŠ, Z.: *Školačky si kvůli šikaně podřezaly žíly*. MF Dnes, 2007, roč. XVIII, č.73 (27.3.2007), s. A1, A2.)

3.2.2 Pomoc oběti

Nejúčinnější pomoc, kterou mohou nejen rodiče svému dítěti, pokud se stalo obětí šikany, poskytnout, vychází z umírněné reakce, která je oproštěna od přílišného dramatizování nebo naopak přehnaného bagatelizování. Aby pomoc ze strany rodičů, učitelů či vychovatelů byla účinná, musí být tito schopni a ochotni s obětí vhodně mluvit. Velmi důležitá je také schopnost naslouchat a dát dítěti najevo, že jsme na jeho straně. Jak rodiče, tak učitelé či vychovatelé by měli dodržovat několik zásad při jednání s dítětem, které se právě stalo obětí šikany.

První zásadou je, že pokud si dítě nepřeje rodičům či vychovatelům popisovat, jak přesně mu bylo ubližováno a jak se vše odehrávalo, nemá cenu jej k tomu nutit. Někdy totiž oběť prožívá při opakovaném vyprávění celou hrůzu znovu a vzpomínky na agresi v ní jen vyvolávají úzkostné pocity. Neznamená to však, že se o události nebude hovořit vůbec. Udržovat s jedincem kontakt je velmi důležité. Protože i když se o agresi či šikaně nemluví přímo, dítě má pocit, že o něho okolí stojí, vnímá jej, podporuje a ví, že má možnost se na někoho spolehnout. Jednou z nejdůležitějších věcí je, aby se rodičům a pedagogům podařilo vrátit šikanovaného jedince k životu, který vedl „předtím“. V tomto směru samozřejmě není dobré dítě přehnaně hýčkat a úzkostlivě hlídat, protože tímto způsobem se určitě šikanu z jeho mysli vytěsnit nepodaří. Velmi často rodiče volí cestu přestupu dítěte na jinou školu a vidí tuto variantu jako jediné

řešení. Ale únik před realitou není vždy to nejlepší. Kdo zaručí, že právě na té nové škole šikana není anebo že právě tam se dítě opět nestane obětí? Dítě, které změní školu, protože na té minulé se stalo obětí šikany, si tuto svou roli nese pravděpodobně s sebou. Jednoduše proto, že problém souvisí s jeho osobností a zranitelností. Může se také stát, že odchodem ze školy poskytne oběť agresorovi (a nejen jemu) záminku k tomu, aby si myslel, že za vše opravdu mohla oběť sama a že právě z tohoto důvodu teď prchá. Naopak je třeba věci dotáhnout až do úspěšně vyřešeného konce, potrestání agresorů a zjednání nápravy v celé skupině.

3.3 Prevence šikany

Z výše uvedených argumentů a dat jasně vyplývá, že cestou k zastavení epidemie násilí mezi žáky a vůbec vytvoření prostředí, kde se takovým jevům jako je šikana nebude dařit, je v první řadě vytvoření příznivého sociálního klimatu ve škole. Znamená to budování otevřených, bezpečných a kamarádských vztahů mezi žáky, udržování týmové spolupráce mezi vyučujícími a ochotu pedagogických pracovníků dále se v dané problematice vzdělávat. Je důležité, aby učitel pronikl do nitra třídy, poznal její hierarchii a vztahy, které nejsou na první pohled tak nápadné. Jde o to poznat své žáky nejen ze vztahu učitel - žák, ale i v prosté lidské rovině.

Pro snadnější představu zde uvádím některé nápady, jejichž realizace by měla přispět k vytváření příznivého klimatu kolektivu. Může se jednat například o:

- společné vytvoření tzv. kázeňského desatera (kdy se žáci podílejí na tvorbě pravidel chování, která se společně zaváží dodržovat)
- poskytnutí prostoru pro vyjádření vlastního názoru žáků (například speciální třídnické hodiny, kde by žáci diskutovali s vyučujícím o tom, co se jim na škole či třídě líbí/nelíbí, co by chtěli změnit...)
- „otevřené dveře kabinetů“ (kam mohou žáci kdykoliv přijít a svěřit se se svými problémy)
- společné trávení času i mimo školu (spontánně naplánovaná odpolední návštěva kina, společně strávená noc ve škole)
- evidence svátků a narozenin všech členů skupiny apod.

Nedílnou součástí prevence šikany je vytvoření vlastního speciálního programu proti šikaně, který dokáže problém včas odhalit a léčit.

Kolář ve své knize (2001, s.198) navrhuje tzv. *schéma prevence školních šikan*. Prevencí zde není myšleno pouze předcházení šikanování, ale jde spíše o vybudování ucelené ochrany mládeže před týráním svých spolužáků. Toto schéma vypadá takto:

- a. Vytvoření tzv. pedagogické komunity
- b. Vytvoření specifického programu proti šikanování, který dokáže případné projevy šikany odhalit a úspěšně léčit
- c. Odborné instituce, které dokáží řešit pokročilejší šikany a které se angažují v prevenci šikanování (patří sem např. pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče či diagnostické ústavy)
- d. Spolupráce škol s nestátními organizacemi zabývajícími se prevencí šikany (spolupráce s kriminalisty, dětskými psychiatry a psychology aj.)
- e. Pomoc a podpora ze strany ministerstva a krajských či obecních úřadů školám při vytváření preventivních programů
- f. Kontrola škol ze strany České školní inspekce, ministerstva školství, krajských a obecních úřadů
- g. Sledování situace a zabezpečování ochrany práv dětí nevládními organizacemi

Projevy šikany lze nadále potírat větší informovaností a hlavně angažovaností pedagogů a rodičů. Předpokladem úspěšné prevence jsou, jak již bylo řečeno, vyškolení specialisté, mezi které patří například školní metodik prevence, výchovný poradce či školský koordinátor. Na některých školách a školských zařízeních takto vyškolení odborníci již nějakou dobu pracují a v posledních letech jich, doufejme, bude přibývat. Existuje však bohužel stále ještě mnoho pedagogických pracovníků, kteří žádné zkušenosti s výskytem šikany nemají, jejich informovanost je malá a tudíž nejsou případné projevy schopni řešit.

V ČR zatím neexistuje oficiální instituce systematicky se zabývající vzděláváním pouze v oblasti prevence šikanování. Přesto existují lidé či instituce, kterým není situace lhostejná, a kteří se snaží nějakým způsobem zasáhnout a jednat. Jedná se například o pedagogickou fakultu Univerzity Karlovy Praze, která od září 2006 nabízí učitelům pražských základních a středních škol bezplatný modulový kurz

Prevence sociálně patologických jevů, zaměřený na školní násilí včetně šikany. Lektorem tohoto kurzu je Michal Kolář⁶.

Jedním z oficiálních programů zabývajících se prevencí a řešením šikany na základních školách je **Český školní program proti šikanování**. Jedná se o výzkumný projekt, odbornou studii vedenou opět Michalem Kolářem. Projekt je oficiálním programem MŠMT ČR a výsledky jeho realizace prokázaly, že je možné výskyt šikany na českých školách zastavit. Během dvou let se podařilo vytvořit a uvést do života původní český speciální program proti šikanování na Zdravé škole⁷, který se pak dále ověřoval. Výsledky jsou velmi dobré, čtyři měsíce po zavedení programu klesla celkově šikana ve škole průměrně o 42.5%. Naproti tomu v jiné škole, kde žádný program zaměřený na šikanu neprobíhal, zůstal výskyt šikany nezměněn. V programu šlo primárně o to, že učitelé učili děti, jak předcházet a řešit šikanování. Většinou se tato výuka odehrávala při třídnických hodinách a během předmětů, ve kterých se může právě na tuto problematiku narazit (občanská výchova, rodinná výchova). Jedním z klíčových požadavků bylo, aby se do programu zapojila celá škola.

Na základě programu bylo následně specifikováno tzv. „13 klíčových komponent“, které by neměly chybět v žádném programu týkajícím se prevence šikany. Do těchto komponent patří: *společné vzdělávání a supervize, užší realizační tým, zmapování situace a motivování pedagogů pro společný zájem, společný postup při řešení šikanování, prevence v třídnických hodinách, prevence ve výuce, prevence ve školním životě mimo vyučování, ochranný režim, spolupráce s rodiči, školní poradenské služby, spolupráce se specializovanými zařízeními, evaluace a vztahy s okolními školami*.

⁶ **PhDr. Michal Kolář**, etoped a psychoterapeut, který se zabývá problematikou šikanování. Působil v oblasti ústavní a náhradní rodinné péče, v současné době vede pedagogicko-psychologickou poradnu, přednáší studentům sociální pedagogiky a spolupracuje s MŠMT ČR na koncepci prevence šikany. Je autorem knihy *Bolest šikanování a skrytý svět šikanování ve školách*.

⁷ Projekt **Zdravá škola** je projektem Světové zdravotnické organizace pro Evropu, Evropské komise a Rady Evropy, který byl v roce 1991 nabídnut České republice k realizaci. Hlavním cílem projektu je přispět ke zdravému způsobu života dětí, posilovat vztahy mezi zdravím tělesným, duševním a sociálním, kdy se vychází ze dvou principů – respekt k potřebám jednotlivce ve společnosti a rozvíjení spolupráce a komunikace. (Více viz <http://www.ceskaskola.cz/Ceskaskola/Ar.asp?ARI=80&CAI=2123>).

Právě alarmující výskyt šikany na školách a u stále mladších dětí, který je částečně ovlivněn i neznalostí problematiky a malou připraveností učitelů tento problém řešit, má za následek vznik projektu nazvaného **Minimalizace šikany**. Cílem tohoto projektu je snížit výskyt šikany na školách, protože jak již bylo řečeno, šikanu nelze zastavit a zcela vymýtit, ale lze ji efektivně snižovat a omezovat. Záměrem tohoto projektu je předat pedagogům a vychovatelům ověřené nástroje a postupy pro práci se šikanou a vytvořit tak podmínky k zavádění Českého školního programu proti šikanování na základní a střední školy v České republice. Tento projekt běží od roku 2005 a jedním z jeho prvotních cílů bylo na pilotních školách ověřit metody utváření bezpečného klimatu ve škole a boje proti šikaně. Reprezentativní vzorek tvořilo prozatím 17 českých škol, na kterých se testovaly metody a jejich účinnost, které by se daly později univerzálně použít na jakékoliv škole.

Odborným garantem projektu je opět Michal Kolář. Jako koordinátor zde působí kladenské sdružení AISIS⁸. Tento školící kurz pro učitele nezahrnuje pouze vzdělávání a získávání potřebných informací týkajících se této problematiky, ale učitelé, kteří se tohoto projektu účastní, řeší také různé modelové situace a pokouší se vžít do role obětí i agresorů a pochopit jejich pocity a pohnutky. Zároveň se snaží dobrat toho, co od nich v konkrétní situaci postižení žáci čekají co se týče pomoci. Nacvičují se tu konkrétní situace, které ve škole mohou nastat. Školení trvá 72 hodin a jak již bylo zmíněno, v České republice se ho zatím účastnilo dvě stovky pedagogů ze sedmnácti českých škol.. Po absolvování tohoto kurzu učitelé podle svých slov získali jistotu a úspěšně dotáhli případy šikany do konce. Podle testů si nyní v krizi ví rady a správně řešit agresi ve škole by dokázalo 85% těch, kteří školením prošli. (zdroj: MF DNES, 27.3. 2007). Přesná čísla o tom, jak se šikana na sledovaných školách po absolvování kurzu snížila, však zatím neexistují. Takový průzkum je zatím v plánu. Podle zkušeností s podobným programem v USA ale šikany během prvních čtyř měsíců ubylo o 40 procent.

⁸ **Aisis** – občanské sdružení v Kladně, jehož posláním je tvorba a realizace obecně prospěšných a vzdělávacích programů, které umožňují lidem rozvíjet klíčové životní dovednosti, napomáhají k rovným příležitostem a podporují trvalý rozvoj organizací. Mezi aktuálně propracovávané projekty patří například projekt Dokážu to?, Moderní vyučování, či již zmíněná Minimalizace šikany. (Více viz <http://www.aisis.cz>).

Právě tímto způsobem, díky školení pedagogů, se letos v lednu podařilo učitelům ze Základní školy v Lysé nad Labem zdokumentovat a usvědčit ze šikany žáka sedmého ročníku, který dlouhodobě ubližoval spolužákům. Tento chlapec si kolem sebe vytvořil jádro obdivovatelů a spolu s nimi se bavil tím, že terorizoval spolužáka - cizince, který se do města krátce předtím přistěhoval. Nejdříve vše probíhalo jen v rovině nadávek a posmívání, poté agresor začal používat techniky hrubší, jako je strkání, kopání a výhružky. Celý učitelský sbor tohoto žáka tajně sledoval a nakonec se mu podařilo jej usvědčit. Kvůli evidentní šikaně nakonec kantoři zavolali policii. Učitelé si pak promluvili i se stoupenci tohoto žáka a žáci nakonec sami uznali, že tím jak se chovali, stali se i oni součástí procesu a od jedince se distancovali. Nakonec se ukázalo, že agresor je silný, pouze když má kolem sebe dostatečné publikum. Od té doby je prý na škole klid. (zdroj: Lidové noviny, 26.1.2007)

Jen tím, že učitelé absolvují školení, všechno ale nekončí. Každá škola si poté vypracuje svůj vlastní krizový plán proti šikaně, kterého se drží. Jeho součástí jsou i různá preventivní opatření.

Ve své práci bych ještě ráda zmínila projekty, které se realizují v místě mého bydliště, přesněji tedy v Královéhradeckém kraji. Konkrétně jde o projekt Bezpečná třída, který realizuje Středisko výchovné péče DOMINO⁹.

Projekt **Bezpečná třída** je projektem směřujícím k prevenci a řešení šikany a závažných výchovných problémů mezi žáky základních škol v Hradci Králové a okolí. Jde vlastně o spojení více subjektů zabývajících se problematikou šikany, kteří o sobě dříve navzájem nevěděli, a jejich společnou tvorbu úspěšného postupu proti šikaně. Projekt vznikl roku 2002 a je vystavěn na:

- *principu týmovosti* (každá složka se může na základě vlastního zaměření a společné dohody specializovat na určitou oblast pomoci)
- *principu komplexnosti* (projekt nabízí aktivity z oblasti diagnostiky, prevence i restriktivních zákroků)

⁹ Středisko výchovné péče **DOMINO** nabízí podporu a pomoc dětem, dospívajícím, rodinám a školám. Zřizovatelem tohoto střediska je MŠMT ČR. Jedná se o samostatné pracoviště při Dětském diagnostickém ústavu Hradec Králové. (Více viz <http://svp-domino.cz>).

- *snaze vytvořit důvěryhodné partnerství ve vztahu ke školám (což doslova znamená přiznat si, že ve škole šikana reálně existuje a vytvořit společný plán na její vyřešení)*
- *nejednostranném nazírání na pozici agresora či agresorů (kdy agresor není vnímán z pozice nositele zla, ale zároveň jako jeho oběť)*

Hlavní výhodou projektu je spojení institucí věnujících se problematice šikany na základních školách. Každá organizace má v projektu své místo a svou roli. Konkrétně se jedná o:

- *preventivní besedy s žáky ve třídách, kde problém ještě nenastal* - na kterých se podílí městská policie a občanské sdružení Salinger¹⁰
- *sociometrická šetření, přímé interaktivní práce s třídním kolektivem, poradenství pro pedagogy a následné ambulantní péče* – to má na starosti právě SVP Domino
- *restrikce a práce s obětí i agresorem* – oddělení sociálně právní ochrany dětí, kurátoři pro mládež (Magistrát města Hradce Králové)

Důraz je zde kladen na práci s konkrétní skupinou dětí ve třídách, kde se projevují narušené vztahy mezi žáky. To předpokládá umožnění zástupcům realizačního týmu pracovat s touto třídou v rámci jednoho až pěti setkání po dobu dvou vyučovacích hodin. Vyučující a vedení školy jsou průběžně informováni o probíhající práci se třídou, případně mohou být v určité fázi k této práci přizváni.

O speciálních programech proti šikaně bohužel nechtějí v některých případech slyšet ředitelé škol. Ve většině případů se ohrazují tvrzeními, že pokud by se jejich angažovanost v této záležitosti rozkřikla, přiznali by nepřímě, že se na jejich škole šikana vyskytla. Opak je pravdou. Ředitel školy se nemusí cítit provinile za to, že se šikana na jeho škole objevila. Musí si však uvědomit, že skutečným proviněním je, pokud se její výskyt toleruje. Bohužel i tak to na některých školách chodí.

¹⁰ Občanské sdružení **Salinger** se sídlem v Hradci Králové, jehož posláním je poskytovat lidem oporu v procesu jejich začleňování do společnosti, hájit zájmy a blaho dětí a mládeže, podporovat národnostní menšiny a práva sociálně znevýhodněných a sociálně potřebných. Cílem sdružení je působit v komplexních programech prevence kriminality, poskytovat sociální služby a volnočasové aktivity. (Více viz <http://www.salinger.cz>).

Ať se jedná o výskyt šikany jako potenciálního problému či problému právě aktuálního, podle doktora Koláře je šikanou zasažena každá škola. Preventivní opatření by tak měla být zavedena všude a bez výjimky. Základním kamenem je vytvoření takového prostředí, kde se šikaně nebude dařit, dále nutnost naučit se správně rozpoznat příznaky šikany ve třídě a znát základní postupy, jak případné odhalené případy řešit. Vzhledem ke zjištěným výsledkům mé praktické části bych se já osobně přikláněla ke zdůraznění důležitosti umět šikanu ve skupině správně rozpoznat. Někdy totiž mohou necitlivé zásahy vše ještě zhoršit, někdy se na šikanu díky ne moc důkladnému pohlížení na skupinu třeba vůbec nepřijde.

3.4 Následky šikany

Každý, kdo se setkal s nějakou formou šikany, ať už v jakékoli souvislosti, může potvrdit, že její následky jsou velice vážné a v krajním případě mohou vést až k pokusu o sebevraždu. Následky je možno velmi nepřesně rozdělit na psychické a fyzické, v mnoha případech se oba druhy prolínají. Mezi **psychické následky** patří zejména frustrace sociálních potřeb oběti, vystavení emočnímu tlaku, špatný poměr ke škole a lidem, stálé napětí, špatná nálada a smutek. U pokročilejších stupňů šikany to bývá rovněž všudypřítomný strach vedoucí k poruchám spánku, stálému vyčerpání a neúspěchům ve studiu i v soukromém životě. **Fyzické následky** jsou rovněž velmi zlé – totální vyčerpání organismu může vést až k psychosomatickým nemocem. Stále vysoká hladina stresových hormonů v krvi vede ke zvýšenému krevnímu tlaku. Důsledky ovšem bývají i **sociální** – oběť má nízké sebehodnocení, špatnou společenskou pozici, tendenci stát se nejslabším členem ve všech skupinách, tedy i tam, kde se nešikanuje. Rovněž je zhoršena schopnost navazovat normální komunikaci a udržovat vztahy s ostatními lidmi.

Co se týče šikany, jedná se o nemoc celého kolektivu. Přináší trvalé následky nejen pro šikanovaného, ale i pro ty, kteří jen nečinně přihlížejí. Účast na šikanování, nebo i pouhé přihlížení takovému chování, může mít výrazně negativní vliv na utváření postojů a osobnostní vývoj všech zúčastněných.

II. Výzkumná část

4. Charakteristika výzkumného problému

Výzkum výskytu šikany na základních školách lze provádět poměrně velkým množstvím výzkumných metod a technik. Jednou z nejčastěji používaných metod je dotazník zjišťující, v jaké míře se šikana na dané škole vyskytuje.

I já jsem pro svůj výzkum použila metodu dotazníkovou a to dotazník nestandardizovaný (viz příloha č.2). Při jeho tvorbě jsem v mnohém vycházela z doporučení v knize *Bolest šikanování* od Petra Koláře a dotazník určený pro můj výzkum je v mnohém podobný tomu, který najdeme ve stejné knize.

(Kolář, P.: *Bolest šikanování*. 2.vyd. Praha: Portál 2001. ISBN80-7367-014-3)

4.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit současný stav výskytu šikany na běžné základní škole a na základní škole s rozšířenou výukou tělesné výchovy¹¹ ze subjektivního pohledu žáků. Dále bylo cílem tyto zjištěné výsledky porovnat, statisticky zhodnotit a zjistit, zda se shodují s vyřčenými hypotézami.

¹¹ Rozdíl mezi běžnou základní školou a základní školou s rozšířenou výukou tělesné výchovy je primárně v tom, že škola s rozšířenou výukou tělesné výchovy otevírá každý rok v šestém ročníku sportovní třídu se zaměřením na atletiku. Do těchto tříd jsou žáci vybíráni na základě speciálních výběrových testů.

4.2 Hypotézy výzkumu

Předmětem výzkumu jsou tyto hypotézy:

H1: Na obou školách se vyskytují alespoň počáteční formy šikany

H2: Na škole s rozšířenou výukou tělesné výchovy bude ve srovnání s běžnou základní školou výskyt šikany menší

H3: Žáci nebudou se svými zážitky se šikanou sdílní

5. Popis zkoumaného souboru

Výzkum proběhl na dvou základních školách v Hradci Králové ve školním roce 2006/2007. Byl realizován v 6 třídách. Zúčastnilo se ho celkem 130 žáků 7. a 8. tříd.

Žákům bylo na začátku vysvětleno, co vlastně šikana je, jaký jev za šikanu považujeme, jaké má vlastnosti a znaky. Dále byly žákům rozdány dotazníky, kde poté tito odpovídali na otázky, které se zaměřily zejména na zjištění, zda se žáci se šikanou v nějaké formě setkali buď ve svém okolí či přímo ve formě útoku na vlastní osobu. Dále se zjišťovalo, zda mají žáci možnost si ve svém okolí popovídat s někým dospělým, zda se se svým problémem někomu svěřili, či jakým způsobem by podle nich bylo adekvátní potrestat někoho, kdo ubližuje jiným.

Jsem si však vědoma faktorů, které mohou narušit objektivitu dotazníkového šetření. Může se jednat o špatné pochopení zadání, zkreslené odpovědi dotázaných či neochotou spolupracovat. Při vyplňování dotazníků rovněž nebyly splněny všechny podmínky anonymity, ve třídě byl po celou dobu přítomný učitel a nebylo možné žáky usadit do lavic samostatně. Také proto tudíž nelze toto šetření pokládat za hlavní zdroj informací, jedná se pouze o jeden ze zdrojů.

6. Výsledky výzkumu

Z celkového počtu 130 žáků bylo přímo šikanováno 20 žáků. Jedná se o ty žáky, kteří šikanu otevřeně přiznali, celkový a přesný počet šikanovaných však nelze zjistit, protože ne všichni jsou ochotni útok na svou osobu přiznat (viz hypotéza č.3).

Na základní škole s rozšířenou výukou tělesné výchovy se šikana přímo týkala 7 žáků, na běžné základní škole 13 žáků.

Ke statistickému zhodnocení výsledků výzkumu byla použita metoda analýzy rozptylu ANOVA. Tato metoda je založená na předpokladu, že každý z výběrů pochází z populace s normálním rozdělením se stejnou směrodatnou odchylkou. Zajímá nás, zda průměry skupin jsou všechny shodné, nebo zda se navzájem liší. Chceme zjistit, zda jsou skupinové efekty důležité, tj. zda existuje nějaký rozdíl mezi průměry jednotlivých skupin. Variabilita mezi skupinami ukazuje, jak se navzájem liší skupinové průměry. Porovnání variability v rámci skupiny a mezi skupinami se provádí pomocí F testu. Jednofaktorová analýza rozptylu je určena k posouzení vlivu jednoho faktoru na sledovanou hodnotu, nebo porovnání výsledků z různých zdrojů. ANOVA pro 2 faktory se týká analýzy vlivu dvou faktorů s pevnými efekty na výsledek pozorování. Analýza má za úkol testovat vliv prvního a druhého faktoru a také působení obou faktorů najednou (interakci faktorů).

Data pro statistické zhodnocení byla upravena tak, aby se z nich dalo spočítat hrubé skóre, tak, jak se to dělá v běžných osobnostních testech. Byly spočítány otázky týkající se pohlaví a dále otázka č. 1,2,5,6,7 a 9. Na ostatní otázky mnozí žáci neodpověděli a otázky č. 3 a 4 se netýkaly šikany, ale známek a důvěryhodného vztahu. Tato položka byla použita jako referenční.

Konkrétní výsledky získané ze statistiky:

1. Pro výpočet rozdílů mezi jednotlivými školami byla použita dvoufaktorová analýza rozptylu ANOVA pro nezávislé výběry, přičemž prvním faktorem byla příslušnost k typu školy a druhým pohlaví.

Ukázalo se, že na výsledné skóre míry zkušeností se šikanou má vliv pouze příslušnost k typu školy bez ohledu na pohlaví. Žáci ze sportovní školy uvádějí významně nižší počet zkušeností se šikanou než žáci běžné základní školy.

Tab.č.2: Názorné zobrazení výsledků I

ANOVA faktory	F	p
1. škola	5,54	0,02*
2. pohlaví	1,19	0,27
Interakce 1x2	3,32	0,07

2. Když byla převedena analýza rozptylu s faktorem, který jsme nazvali „svěřování“ – vyjadřující míru sociální opory jedince (ot. č. 4 – *Máš možnost popovídat si s někým dospělým o tom, co tě trápí?*), byly výsledky následovné:

Tab.č.3: Názorné zobrazení výsledků II

ANOVA faktory	F	p
1. škola	3,18	0,07
2. svěřování	4,72	0,03*
Interakce 1x2	0,28	0,59

Metodou analýzy rozptylu ANOVA bylo zjištěno, že bez ohledu na pohlaví a typ školy chrání žáky před šikanou právě možnost popovídat si s někým dospělým, mít sociální důvěru v někom pro ně důležitém. Nejčastěji půjde pravděpodobně o rodiče. Ti, kteří se mají komu svěřit bez ohledu na pohlaví a typ školy, mají významně nižší skóre šikany.

Míra svěřování se nelišila s ohledem na typ školy, interakce faktorů typ školy a svěřování je nevýznamná.

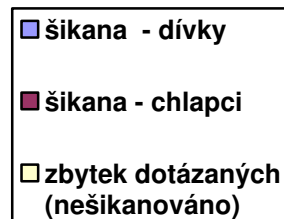
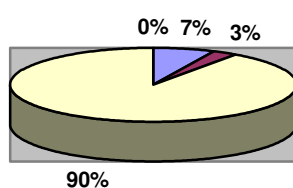
Výskyt šikany na běžné základní škole má průměrnou hodnotu 6,34, na základní škole s rozšířenou výukou tělesné výchovy 5,73.

6.1 Analýza výsledků výzkumu na škole s rozšířenou výukou tělesné výchovy

Na základní škole s rozšířenou výukou tělesné výchovy bylo předmětem výzkumu celkem 71 žáků sedmých a osmých tříd. Jednalo se o 36 chlapců a 35 dívek. Z tohoto počtu konkrétně pouze 7 dětí přiznalo, že se setkala s šikanou a tato šikana se týkala jich samých. Jednalo se o 5 dívek a 2 chlapce.

Graf č.1:

Grafické zobrazení stavu šikany na základní škole s rozšířenou výukou tělesné výchovy

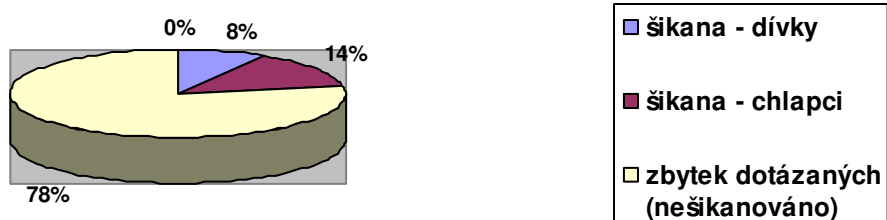

6.2. Analýza výsledků výzkumu na běžné základní škole

Na běžné základní škole bylo celkem dotázáno 59 žáků sedmých a osmých tříd. Jednalo se o 30 dívek a 29 chlapců. Z celkového počtu dotázaných 13 žáků přiznalo, že bylo šikanováno. Z toho je 5 dívek a 8 chlapců.

Graf č.2:

Grafické zobrazení výskytu šikany na běžné základní škole

7. Zhodnocení hypotéz

7.1 K hypotéze H1

H1: Na obou školách se vyskytují alespoň počáteční formy šikany

K ověření hypotézy bylo použito výsledků dosažených v dotazníkovém šetření v případě otázky č.5, s hlavním důrazem na otázky č.6 a 7. Jedná se o otázky: *Ubližuje někdo ze třídy tobě?* a *Ubližuje ti někdo ze školy?*. V případě kladné odpovědi na jednu z těchto otázek byly dále zpracovávány otázky č. 9-18. Z dotazníků vyplynulo, že v 5 ze 6 tříd minimálně 3 žáci ze třídy jsou nebo byli šikanováni svými spolužáky. Výskyt šikany ve třídě nebo ve škole se prokázal u 15,4% žáků. Do celkového počtu šikanovaných nebyly zahrnuty případy, kdy se žáci se šikanou setkali u svých spolužáků, ale nestali se, podle svých slov, přímými účastníky procesu. Svědkem toho, že spolužákovi bylo ubližováno jinými spolužáky, bylo celkem 61% žáků. Otázkou však zůstává, do jaké míry jsou žáci se šikanou obeznámeni a do jaké míry odpovídali pravdivě. Na základě subjektivních odpovědí žáků však lze konstatovat, že hypotéza H1 byla potvrzena.

7.2 K hypotéze H2

H2: Na škole s rozšířenou výukou tělesné výchovy bude ve srovnání s běžnou základní školou výskyt šikany menší

Hypotéza byla opět prověřována pomocí výsledků dosažených v dotazníkovém šetření a porovnáním těchto výsledků mezi dvěma zmíněnými školami. Opět jsem vycházela z kladných odpovědí na otázky č.5, 6 a 7.

Tab. č.4 – Porovnání kladných odpovědí na otázky č.5, 6 a 7:

	ZŠ s rozšířenou výukou tělesné výchovy	Běžná ZŠ
Byl(a) jsi někdy svědkem toho, že tvému spolužákovi bylo ubližováno jinými spolužáky?	23	24
Ubližuje někdo ze třídy tobě?	4	5
Ubližuje ti někdo ze školy?	3	8

Z výše uvedené tabulky a statistiky jasně vyplývá, že ve všech otázkách byl počet kladných odpovědí nižší na základní škole s rozšířenou výukou tělesné výchovy. Na běžné základní škole byl naopak počet kladných odpovědí na dané otázky vyšší. Poměr kladných odpovědí na otázky č. 6 a 7 je 7:13 (ZŠ s rozšířenou výukou tělesné výchovy : běžná ZŠ).

Při dvoufaktorové analýze rozptylu, kde se zkoumal vliv pohlaví a zároveň typu školy na skóre šikany se prokázalo, že pohlaví roli nehraje, ale typ školy ano. Žáci ze školy s rozšířenou výukou tělesné výchovy mají mnohem méně zkušeností se šikanou.

Na základě dosažených výsledků se hypotéza H2 potvrdila.

7.2 K hypotéze H3

H3: Žáci nebudou se svými zážitky se šikanou sdílní

Pro zhodnocení třetí hypotézy jsem použila srovnání mého výzkumu s výzkumy na základních školách již provedenými a vytvoření domněnky zdůvodňující tuto hypotézu.

V roce 2001 proběhl celonárodní výzkum výskytu šikanování na ZŠ. Šetření ukázalo, že je v ČR šikanováno přibližně 41% žáků (Havlíková-Kolář, 2001). Výsledek koresponduje s mezinárodním výzkumem, který provedli výzkumníci z oblasti zdravotnictví: Rážová, Czemy, Provazníková, Sovinová (1999). Prostřednictvím jejich výzkumu zjistili, že obětí šikany se stává přibližně 36,8% žáků.

Ve srovnání s výzkumem, který jsem provedla já na dvou základních školách však vyplývá, že z celkového počtu 130 žáků bylo přímo šikanováno 20 žáků. Jedná se o ty žáky, kteří šikanu otevřeně přiznali, ti, kteří se stali pravděpodobně oběťmi šikany. To je, již výše zmíněných 15,4 % žáků.

Samozřejmě je jasné, že se nedá srovnávat výzkum provedený na mnoha školách najednou s výzkumem provedeným na dvou školách a s omezeným počtem žáků. Dovoluji si však tvrdit, že šikana na těchto konkrétních školách existuje v mnohem větším měřítku, problémem však je, že ji žáci nepřiznají. Může to být z důvodu strachu či z nemožnosti svěřit se někomu, ke komu mají žáci důvěru. Sama jsem byla svědkem toho, když se na jedné z těchto škol čtrnáct dní před zadáním dotazníků řešil konkrétní příklad šikany, ovšem v odpovědích se to vůbec neprojevovalo.

Je také možné, že zrovna na těchto dvou školách je výskyt šikany hluboce pod průměrem, což by bylo výborné, avšak vzhledem k různým průzkumům, které nacházíme v poslední době velmi často a vzhledem k výpovědím vyučujících na těchto školách k tomuto tématu, tuto domněnku považuji za mylnou.

Závěr

Vztek a agrese patří mezi základní instinkty člověka. Vše ale musí být v normě a usměrněné. Dnes se však ptáme, existuje-li vůbec ještě nějaká přesná míra? Tradiční hodnoty jsou ztraceny, dovoleno je téměř vše. Dochází k otevření závor veškerým tabu a zároveň jsme velmi ovlivněni vším, co se děje kolem nás. Velký vliv mají v poslední době internet, televize a ostatní média, ze kterých se denně dozvídáme o násilnostech a kde můžeme takovéto chování sledovat téměř v přímém přenosu. Násilí se stává něčím zcela samozřejmým a právě děti jsou tím vším ovlivněni nejvíce. Hledají si důvody, chtějí zkoušet nové věci. To, co vidí v televizi, zkouší napodobovat i v reálném životě, vše berou jako hru, ale od hry už je jen malý krůček ke skutečnému chování a následkům, které někdy nelze vzít zpět.

Šikana se v poslední době stala celospolečenským problémem a tímto způsobem na ni musíme také pohlížet. Netýká se pouze žáků základních škol a potažmo i učitelů. Týká se i rodičů a vlastně všech členů společnosti. Nejdůležitější pro nás všechny je připustit si nyní možný výskyt šikanování u našich žáků a účinně proti tomuto zlu bojovat. Proto bylo i cílem této diplomové práce shrnout dosavadní poznatky o šikaně, vymezit pojmy, objasnit příčiny vzniku šikany, charakterizovat účastníky šikany a alespoň částečně nastínit možná řešení tohoto jevu. Zároveň bylo snahou zmapovat výskyt šikany na dvou vybraných základních školách, zjistit aktuální výskyt šikany, porovnat výsledky a analyzovat je. Z výzkumu je patrné - ač jsou dle mého názoru výsledky svým způsobem zkreslené a jistě ne všichni žáci měli důvěru své setkání se šikanou přiznat - že šikana reálně existuje na každé škole. Dále se ukázalo, že bychom měli věnovat velkou pozornost důležitosti tzv. sociální opory, možnost svěřit se se svými problémy někomu blízkému funguje totiž jako jeden z hlavních faktorů právě při prevenci šikany.

Naším úkolem je tedy vychovávat děti v přátelské atmosféře, bez konfliktů a pokud se přesto nějaký vyskytne, naučit se řešit jej běžnou cestou, ne jakoukoliv formou násilí. Nesmíme být slepí k tomu, co se děje kolem nás a myslet si, že vše se nějak vyřeší samo. Naopak, především my se musíme problému věnovat a snažit se jej vyřešit. Společnými silami se nám musí podařit šikanu když ne vymýtit, tak alespoň co nejvíce oslabit a její výskyt minimalizovat.

Seznam literatury a použitých zdrojů:

1. ANTIER, E.: Agresivita dětí. 1.vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN: 80-7178-808-2.
2. BENDL, S.: Prevence a řešení šikany na školách. 1.vyd. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-08-9.
3. BOURCET, S., GRAVILLONOVÁ, I.: Šikana ve škole, na ulici, doma. Praktický průvodce pro rodiče, pedagogy a vychovatele. 1.vyd. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01552-8.
4. ČERNOCH, F. a kol.: Šikaně stop!. 1.vyd. Praha: AVIS, 1999. ISBN 80-86049-14-0.
5. ELLIOTOVÁ, M.: Jak ochránit své dítě. 1.vyd. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-034-0.
6. ERB, H. E.: Násilí ve škole a jak mu čelit. 1.vyd. Praha: Amulet, 2000. ISBN 80-86299-22-8.
7. FONTANA, D. Psychologie ve školní praxi. 1.vyd. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-063-4.
8. GAJDOŠOVÁ, E., HERÉNYIOVÁ, G.: Rozvíjení emoční inteligence žáků. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-115-8.
9. HAVLÍNOVÁ, M., KOLÁŘ, M.: Sociální klima v prostředí základních škol v ČR. Česká škola [online]. 25.2.2002 [cit. 2007-03-14]. Dostupný na World Wide Web
<<http://www.ceskaskola.cz/Ceskaskola/Ar.asp?ARI=3263&CAI=2141>>.
10. KALHOUS, Z.; OBST, O. Školní didaktika. 1.vyd. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X.
11. KOLÁŘ, M.: Bolest šikanování. 2.vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7367-014-3.
12. KOLÁŘ, M.: Skrytý svět šikanování ve školách. 1.vyd. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-409-5.
13. KRAUS, B., VACEK, P., JURÁČKOVÁ, I.: K problematice šikany v současné škole. In Chráska, M., Tomanová, D., Holoušová, D. Klima současné české

- školy – Sborník příspěvků z 11. konference ČPdS. Brno : Konvoj, 2003 s. 259 – 265. ISBN 80-7302-064-5.
14. KYRIACOU, CH. Řešení výchovných problémů ve škole. 1. vyd. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.
 15. LOVASOVÁ, L.: Šikana. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2005. (brož.)
 16. MÁDROVÁ, E.: Zkuste být dítětem. 1.vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-229-7.
 17. MACHÁLKOVÁ, J.: Kantoři se učí, jak vymýtit šikanu. Lidové noviny [online]. 26.1.2007 [cit. 2007-02-10]. Dostupný na World Wide Web < <http://lidovky.zpravy.cz>>.
 18. MAREČKOVÁ, L.: Občanské sdružení Salinger. [online]. 2007. [cit.2007-02-19]. Dostupný z World Wide Web < <http://www.salinger.cz>>.
 19. MATĚJČEK, Z., Dytrich, Z.: Jak a proč nás děti trápí. 1.vyd. Praha : Grada, 1997. ISBN 80-7169-587-4.
 20. MATYÁŠ, Zdeněk: Školačky si kvůli šikaně podřezaly žíly. MF Dnes, 2007, roč. XVIII, č.73 (27.3.2007), s. A1, A2.
 21. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. MŠMT [online]. 2000 [cit. 2007-02-10]. Dostupný na World Wide Web : <<http://www.sikana.cz/msmt-pok2000.html>>.
 22. MLÁDKOVÁ, D. Sociální psychologie: Šikana. Pes [online]. 2. 6. 2003 [cit. 2005-10-08]. Dostupný na World Wide Web <http://www.sikana.org/clanky_soubory/metodpokyn.html>.
 23. NAKONEČNÝ, M.: Základy psychologie. 1.vyd. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0689-3.
 24. OLWEUS, D. Bullying at school. What we know and what we can do. Oxford: Blackwell, 1993.
 25. OLWEUS, D.: Olweus Bullying Prevention Program. [online]. 13.6.2005. [cit. 2007-03-05]. Dostupný na World Wide Web: <<http://www.clemson.edu/olweus/index.html>>.
 26. ONDRÁČEK, P.: Františku, přestaň konečně zlobit, nebo....1. vyd. Praha : Institut sociálních vztahů, 2003. ISBN 80-86642-18-6.

27. PARRY, J., CARRINGTON, G.: Čelíme šikanování. Sborník metod. Metodický materiál z Institutu pedagogicko- psychologického poradenství ČR, 1995. (překlad z angličtiny).
28. PAŘÍZEK, V.: Učitel v nezvyklé školní situaci. 1.vyd. Praha : SPN, 1990. ISBN 80-04-23897-1.
29. PORTMANNOVÁ, R. Jak zacházet s agresivitou. 1. vyd. Praha : Portál, 1996. ISBN 80- 7178-094-4.
30. PÖTHE, P.: Dítě v ohrožení. 1.vyd. Praha : G plus G, 1996. ISBN 80- 901896-5-2.
31. PRŮCHA, J., Walterová, E., Mareš, J.: Pedagogický slovník. 4.vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.
32. RAFAJ, D., ŠPAŇHEL, D.: AISIS – o nás. [online]. 17.2.2007. [cit. 2007-02-17]. Dostupný z World Wide Web < <http://www.aisis.cz>>.
33. ŘÍČAN, P.: Agresivita a šikana mezi dětmi. 1.vyd. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.
34. SILLAMY, N.: Psychologický slovník. 1.vyd. Olomouc: Larousse- Bordas, 2001. ISBN 80-244-0249-1.
35. SUCHÝ, A.: Vychovává televize agresory? Psychologie dnes, 2002, roč. 8, č. 9, s.28-29.
36. SVP DOMINO: Projekt Bezpečná třída. [online]. 2006. [cit. 2007-02-19]. Dostupný na World Wide Web < <http://svp-domino.cz/projekty/bezpecna-trida>>.
37. SVP DOMINO: SVP Domino.[online]. 2006. [cit. 2007-02-19]. Dostupný na < <http://svp-domino.cz>>.
38. UDATNÁ, J.: Minimalizace šikany.[online]. 17.2.2007. [cit. 2007-02-17]. Dostupný na World Wide Web < <http://www.aisis.cz/projekt.php3?id=9>>.
39. Školní program proti šikanování. MŠMT [online]. 25.2.2004. [cit. 2007-02-10]. Dostupný z World Wide Web <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolni-program-proti-sikanovani-sikana>.
40. VITOUŠOVÁ, P.: Bílý kruh bezpečí.[online]. [cit.2007-04-17]. Dostupný z World Wide Web < http://www.bkb.cz/redaction.php?action=showRedaction&id_categoryNode=234>

41. Zdravá škola [online]. 30.6.1999. [cit. 2007-04-17] . Dostupný z World Wide Web <http://www.ceskaskola.cz/Ceskaskola/Ar.asp?ARI=80&CAI=2123>
42. ZVÁROVÁ, J.: Základy statistiky pro biomedicínské obory.[online]. 5.1.1999. [cit. 18.4.2007]. Dostupný na World Wide Web <<http://new.euromise.org/czech/tajne/ucebnice/html/html/statist.html>>.

Příloha č.1:

Šikanování z hlediska práva

(JUDr. PhDr. Oldřich Choděra, in Kolář, 2001, s.213-218)

V právní praxi je pojem šikana používán jako synonymum pro úmyslné jednání, které je namířené proti jinému subjektu a které útočí na jeho lidskou důstojnost. Z hlediska výkladu pojmu šikanování není důležité, zda k němu dochází verbálními útoky či fyzickým násilím nebo hrozbou násilí. Rozhodující je, že se tak děje úmyslně. Samotné jednání může spočívat buď v bezprostředním konání pachatele, anebo naopak v tom, že se pachatel nějakého jednání zdrží.

Z trestního hlediska je možné šikanu postihnout, jsou-li splněny dvě podmínky trestní odpovědnosti, tj. zda je naplněna stránka materiální (spočívající v tom, že se pachatel dopustil jednání, které splňuje znaky konkrétního trestného činu) a stránka formální (která spočívá jednak v úmyslu pachatele takového jednání se dopustit, jednak skutečnosti, že míra společenské nebezpečnosti jeho jednání dosahuje intenzity uvedené v zákoně).

Šikanování může naplňovat skutkovou podstatu řady trestných činů:

- trestný čin omezování osobní svobody,
- trestný čin vydírání,
- trestný čin vzbuzení důvodné obavy,
- trestný čin loupeže,
- trestný čin znásilnění,
- trestný čin pohlavního zneužívání,
- trestný čin kuplířství,
- trestný čin ublížení na zdraví,
- trestný čin poškozování cizí věci.

K tomu, aby byl pachatel postižen, musí být starší 15 let. U osob mladších 15 let k trestní odpovědnosti nedochází, což ovšem neznamená, že tito jedinci nemohou být postiženi jinak nebo že nemohou být postiženi rodiče.

Nezletilý pachatel (mladší 15 let) může být potrestán stanovením dohledu nad jedincem či nařízením ústavní výchovy. V případě mladistvých (osob starších 15, ale mladších 18 let) lze uložit pouze některé druhy trestu, a to trest odnětí svobody (který se u mladistvých snižují na polovinu), trest obecně prospěšných prací, propadnutí věci, vyhoštění a je-li výdělečně činný, i peněžitý trest. Trest zákazu činnosti může soud mladistvému uložit jen tehdy, není-li to na překážku přípravě na jeho povolání. Pokud jde o trestní sazby, je v případě šikany možný i jednočinný souběh, tzn. že jedno jednání může být kvalifikováno jako více trestných činů.

Pokud k šikanování dochází v průběhu vyučování, nese plnou odpovědnost škola. Prokáže-li se zanedbání ředitele školy nebo některého pedagoga, může být tento pracovněprávně potrestán. Na školském zařízení lze v oprávněných případech požadovat i náhradu škody vzniklé v důsledku šikany. Zde jde jak o náhradu na věcech, tak na zdraví, včetně odpovědnosti za škody, které případně vznikly rodičům oběti (v případě že dítě v důsledku újmy nemohlo docházet do školy).

Příloha č.2:

Dotazník – výskyt šikany na ZŠ

Za **šikanování** se považuje to, když jeden nebo více žáků záměrně a opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že ti někdo, kdo má přesilu a komu se nemůžeš ubránit, dělá to, co je ti nepříjemné, co tě ponižuje, nebo tě to bolí (nadává ti, bije tě, schovává ti věci...). Za formu šikanování se ale považuje i když tě třeba někdo pomlouvá, ponižuje tě, vyhrožuje ti, či pokud někdo navádí ostatní spolužáky, aby s tebou nemluvili a nevšímali si tě. Vše se děje skrytě a bohužel se většinou na vše přijde až pozdě nebo vůbec.

Zkus se prosím nad těmito situacemi zamyslet a pravdivě vyplnit tento dotazník. Vše je anonymní a výsledky budou sloužit výhradně k účelu vypracování mé diplomové práce.

DÍVKA – CHLAPEC

1. Jsi rád(a) v této třídě? ANO – NE
Proč?
2. Máš ve třídě dobrého kamaráda? ANO – NE
3. Jaké bylo tvoje poslední vysvědčení? - jedničky a dvojky, případně samé jedničky
- několik trojek
- několik čtyřek
- jedna i více pětěk
4. Máš možnost popovídat si s někým dospělým o tom, co tě trápí? S kým a jak?
.....
.....
5. Byl(a) jsi někdy svědkem toho, že tvému spolužákovi bylo ubližováno jinými spolužáky? ANO – NE
Pokud jsi odpověděl(a) ANO – kdy, kde a jakým způsobem?
(*stručně popiš co se stalo*)
.....
.....
6. Ubližuje **někdo ze třídy** tobě? ANO – NE
7. Ubližuje ti **někdo ze školy**? (spolužák z jiné třídy) ANO – NE
8. Jak ti ubližuje (ubližují)? (*stačí, když zaškrtněš, co se ti stalo, můžeš to ale popsat i vlastními slovy*)
ignorují mě – posmívají se mi – různě mě ponižují – pomlouvají mě – nadávají mi – bijí mě - berou mi mé věci
Jinak (jak?)

9. Jak často ti je ubližováno?
Téměř každý den – téměř každý týden – asi jednou do měsíce
10. Kde se to děje?
ve třídě – v šatně – na chodbě – na WC – v jídelně – cestou do školy nebo ze školy
Jinde (kde?)
11. Ten, kdo ti ubližuje, je chlapec, nebo dívka? CHLAPEC – DÍVKA
12. Kolik je těch, kteří ti ubližují?
13. Zkusil(a) jsi se bránit? ANO – NE
Jak?
14. Řekl(a) jsi o tom někomu? ANO – NE
Pokud ano, komu?
Pokud ne, proč?
15. Pomohl ti ten, komu jsi to řekl(a)? ANO – NE
Pokud ano, jak?
16. Kdo si myslíš, že by ti nejvíce mohl pomoci a jak?
.....
17. To, že ti někdo ubližuje, není správné, a určitě přemýšlíš o tom, proč se to děje
právě tobě. Řekli ti, proč ti ubližují?
Co si myslíš, že je vede k tomu, aby ti ubližovali?
.....
18. Jak by měl být potrestán někdo, kdo ubližuje jinému?
.....

Děkuji za tvůj čas a odpovědi.

(Převzato a upraveno z knihy:
Kolář, M.: *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7367-014-3.)

